

IL-GHID TAL-ASSUNTA

IL-HAMSA U ERBGHIN SENA

45 (2010)

Joseph Caruana Co. Ltd

IMPORTERS - EXPORTERS OF

Building Materials

Ceramic Tiles - Bathroom Accessories

Timber - Steel

"Caruana Buildings", Mgarr Road, Victoria, Gozo.

Tel: 2156 0019, Fax: 2155 7464

E-mail: joscar@onvol.net

Caruana Stores, Industrial Estate,

Handaq Road, Qormi.

Tel: 2148 8824, Fax: 2144 1446

IL-GHID TAL-ASSUNTA

45 (2010)

Stampat
ghall-ewwel darba
Awwissu 1966

Pjazza tal-Katidral,
Ċittadella, Għawdex.
VCT 1820

Tel • 2155-4101
Fax • 2156-4572
Radju Katidral Tel • 2156-5550
Librerija Katidral Tel • 2156-0479

Home-page:
<http://www.gozocathedral.org.mt>
<http://www.radjukatidral.com>

Editur
JOSEPH BEZZINA

Publiċità
UFFIĊJU PARROKKJALI

Proof Reading
DUN GEORGE MERCEIECA

Disinn tal-qoxra
JOE CALLEJA

Ritratt tal-qoxra
Il-Knisja Mariċi modjesali u d-dokument
bil-Grieg li jkxhed li fis-sena 1127
Għawdex kelli komunita Kristjana
bl-isqof tagħha.

Setting
ERIC DE BONO

Stampata
J. DE BONO
PRINTING PRESS LTD.
TEL: 2155-2219 • 7955-2219

© Copyright
L-ARTIKLI HUMA PROPRIETÀ TAL-AWTUR
RESPECTED TITMA INSEGN IN BOKI RIPRODUZIONE
B'ERBA MID MINCHJAR IL-PERMISS TAL-AWTUR
IL-FEHEMET ESPRESSI FL-ARTIKLI M'HUMIEM
NECESSARIAMENT TAL-BORD EDITORIALI

Ferħ u swied il-qalb

Il-festa ta' Santa Marija reġgħet waslet. Hi festa li tkakkarna f'mument ta' ferħ, iżda wkoll fi grajja ta' swied il-qalb.

Għal darb'ohra matul is-sena li għaddiet kien ippubblikat dokument ieħor li jkompli jagħni l-istorja tal-Knisja ta' Għawdex u tal-Knisja Mariċi tagħha. Id-dokument, spjegat f'artiklu f'dan il-ġurnal, jixhed li fis-sena 1127 – is-sena li fiha l-arcipelagu Malti għadda taht il-hakma tan-Normanni – Għawdex kien hawn komunita Kristjana bl-isqof tagħha. Hu possibbli li l-Knisja Mariċi ssejjet *matrici* u b'mod konsistenti sa mill-qedem għaliex minn dan iż-żmien sas-sena 1250 kienet Sede Veskovi u Mariċi mhux biss ta' Għawdex iżda ta' Malta wkoll.

Din is-sena Santa Marija tatna riġal kbir – il-qassis ġdid Dun Maximillian Grech. Max, kif inhu magħruf ma' hbiehu, hu iben denn tal-parroċċa, ex-abbati, ex-klarinetist mal-Banda Leone, u ex-membri tal-Grupp tal-Armar tal-Festa. Minn dejjem ha schem attiv fil-hajja reliġjuża, liturġika, u kulturali tal-Katidral u għen bil-fatti biex iġib 'il quddiem il-festa ta' Santa Marija. Għal diversi snin kien assistent editur ta' *Il-Ghid tal-Assunta* li din is-sena jagħlaq hamsa u erbghin (45) sena ta' hajja. Dun Maximillian sejfer ikompli l-istudji tiegħu f'wahda mill-aqwa universitajiet kattoċi. *il-Pontificia Università Gregoriana*. M'għandhiex dubju li hemm ukoll jikseb suċċess.

Għal sena ohra, il-festa ta' Santa Marija tffakkarna f'grajja ta' swied il-qalb – it-tkarkir tas-saqin u l-ostrakli wiehed wara l-iehor tal-MEPA – il-Malta Environment and Planning Authority – biex tkompli tipposponi b'mod indefinit il-Kumless Papa Piju IX u l-parking propost mill-amministrazzjoni tal-Katidral. Il-problemi mhux biss għadhom mhux solvuti; iżda dejjem jinholqu problemi ġodda. Mis-sena l-oħra 'l hawn ma sar ebda pass 'il quddiem. Dan minkejja d-diversi laqgħat li saru mal-MEPA u minkejja s-sapport kontinwu tal-Ministru għal Għawdex.

Dr Lawrence Gonzi, il-Prim Ministru ta' Malta, wiegħed riforma fil-MEPA, riforma li support bdiel. Ahna nappellaw lil-Prim Ministru biex mill-kliem jgħaddi għall-fatti. Il-Katidral applika għall-proġett fid-29 ta' Settembru, 2003; jigiġifieri seba' snin ilu. Il-MEPA qiegħda tohloq ostrakli ingusti lid-direzzjoni tal-Katidral. Huma ingusti għax ma' haddiehor f'cirkostanzi paralleli ma' dawk tal-parking tal-Katidral ma holqithomx. Kellu elf raġun il-Prim Ministru ihaqqaq fuq "il-kredibbiltà, l-effiċjenza, u l-konsistenza".

Nappellaw lil Dr Lawrence Gonzi, Prim Ministru, biex jara li din isehh bil-fatti. Inkomplu nitolbu hafna 'l Santa Marija halli l-MEPA tilhem il-htieġa kbira tal-parking u ma tkompli tipposponi l-hruġ tal-permess.

Nhar l-14 ta' Awwissu, 2011, jigiġifieri s-sena d-dieħla, jahbat it-tielet ċentinarju mill-ftuh tal-Katidral. Inhejju ruhna għal dan l-anniversarju mill-ahjar li nistghu u nkunu ġenerużi fl-offerti tagħna halli kemm ir-restawr tal-faċċata tal-Katidral, u kemm l-opra tal-pavaljun tal-fidda fuq l-inkwatu titolari jkunu lesti għaċ-ċentinarju.

Il-festa t-tajba!

“Ruhi tfahhar il-kobor tal-Mulej...”

Dawn il-kelmiet tal-*Magnificat* juri l-atteggjament kontinwu ta' tifhir u ta' radd il-hajr li l-Madonna kellha lejn il-Mulej Alla matul hajjitha. Għażilt dawn il-kelmiet bhala hsieb tiegħi ghax jghallmuna biex inkunu ottimisti u pożittivi fil-hajja tagħna kemm bhala insara u kemm bhala devoti ta' Santa Marija. Dan ifisser li nkunu nies kapaċi naraw il-kobor u l-imhabba li l-Mulej Alla għandu lejha l-bnedmin.

Id-devozzjoni lejn il-Madonna għandha valur kbir u jiżbalja bil-kbir min jahseb li hija fanatiżmu reliġjuż jew li għadda żmienha. Jista' jiġri għalhekk, li hafna drabi ma napprezzawx biżżejjed din il-grazzja preżjuża.

L-omm naturali tagħna hija għalina wahda mill-aqwa doni, għalkemm ahna l-ulied, m'ahniex dejjem konxji minn dan. Santa Marija hi l-omm għall-komunità parrokkjali tal-Katidral u għalhekk ahna l-parruċċani għandu jkollna devozzjoni u mhabba speċjali lejn omma Santa Marija.

Nahsbu f'it x'kien ikun fil-hajja tagħna kieku naqset l-esperjenza u r-relazzjoni ma' dik il-mara li hija omma. Il-hajja tagħna kienet tkun l-istess? Tista' timmagina l-hajja tiegħek minghajr omok? Minghajr dik il-mara li tagħtek il-hajja, li habbitek, li għenitek fl-għażliet tiegħek, li kienet ma' ġenbek waqt it-tbatija u d-dwejjaq, u li qasmet miegħek il-ferh?

L-istess hi s-sitwazzjoni tagħna bhala nsara. Kieku m'għandniex lill-Madonna bhala omma żgur li l-hajja tal-Knisja kienet tkun differenti. Kienet tkun nieqsa minn xi haga sabiha u importanti. Tista' timmagina l-Katidral tagħna minghajr Santa Marija?

Għalhekk nistagħsu lilna nfusna:

- Kif tista' tkun nistrani jekk inti ma żżommx lill-Madonna, Omm Alla, bhala omok?
- Kif tista' tkun nistrani tajjeb jekk ma thobbx lill-Madonna?
- Kif tista' tkun nistrani qalbieni jekk ma tagħmilx li tista' biex tkun bhala dik il-mara ta' Nazzaret li qalet *Ruhi tfahhar il-kobor tal-Mulej*?
- Kif tista' tkun nistrani veru li temmen li Kristu qam mill-imwiet u mbagħad ma temminx li Marija hija mtellgħa fis-sema bir-ruh u bil-ġisem?
- Kif tista' tkun nistrani ferriehi jekk ma tfahharx lil Alla l-Imbierək, kull hin u kull mument talli tana lil Ommu Marija bhala Omma?

Kemm hemm raġunijiet fil-hajja biex infahhru lill-Mulej ta' tant rigali li Huwa stess jagħtina kuljum, kull hin, u kull mument.

- Tal-hajja... nistgħu qatt nimmaginaw kieku m'għandniex il-hajja umana, x'konna nkunu ahna llum? Nejn.
- Tal-familja... hekk kif inhi, tort jew mertu tagħna. Kemm u kif qegħdin nikkollaboraw ma' Alla, mal-pjan ta' mhabba li Alla l-Imbierək lesta għalina u għall-familji tagħna?
- Tal-istorja personali... tfulija, żgħożġja, kultura, karattru, gosti. Ahna għandna l-personalità tagħna unika u irrepitibbli. Napprezzaw dak li ahna u dak li għandna? Napprezzaw kemm-il darba Alla uriena l-preżenja Tiegħu fil-hajja tagħna? Napprezzaw kemm-il darba helesna minn gwaj, żbalji, u perikli, u kemm dawwalna biex naghżlu t-triq it-tajba?

Nawgura lill-parruċċani kollha l-festa tajba! Jalla meta ngħajtu Viva Santa Marija, il-qlub tagħna jkunu mimlija b'dak il-ferh spiritwali li jwassalna biex naraw dejjem is-sabiħ li jeżisti madwarna u nkomplu nkabbru dik il-għaqda u l-imhabba li Omma Santa Marija tixtieq minna.

Il-paċi magħkom.

Messaġġ ta'

Monsinjur

Giuseppe Attard

Arċipriet tal-Katidral

Lejn it-tielet ċentinarju mill-ftuh tal-Katidral: IL-BENNEJJA TAS-SENA 1710

Nhar l-14 ta' Awwisu, 2011, jekk il-Bambin irrid, jahbat it-tielet ċentinarju mill-ftuh tal-knisja l-għida – ftuh infakkar b'mod prominenti mill-iskrizzjoni li hemm fuq il-fonti tal-magħmudija, hekk kif tidhol fil-Katidral fuq ix-xellug. Din l-istess skrizzjoni tfakkar ukoll it-tqeghid tal-Ewwel Ġebbla.

Bi thejija għal dan it-triċentinarju, inkomplu mal-artiklu tas-sena l-oħra bir-riproduzzjoni u traskrizzjoni tal-kont li thallas lill-bennejja nhar is-Sibt, 9 ta' Awwisu, 2010, jiġifieri l-ġimgha ta' qabel Santa Marija ta' tliet mitt sena ilu.

Ir-registru hu ntitolat *Conti della fabbrica della Chiesa Matrice* u jibda mill-hlasijiet magħmula fis-sena 1697, is-sena li fiha tqiegħdet l-ewwel ġebbla tal-Matriċi Kollegġjata l-għida. Il-kont riprodott jinsab folju 101v.

1 • Il-hlas tliet mit sena ilu

Il-hlas lill-haddiema kien isir regolarment kull nhar ta' Sibt. Din li ġejja hi traskrizzjoni tal-kont li qegħdin nirriproduċu fotografikament.

Adi 9 corrente (agosto) 1710, giorno di Sabbato

A Mastro Matthia Habela per giorni 6	Scudi 2
A Natale Saliba per giorni 6	Scudi 1 tari 07 grani 10
A Domenico Farrugia per giorni 6	Scudi 1 tari 07 grani 10
A Marco Cassar per giorni 6	Scudi 1 tari 09 grani 10
A Giuseppe Grech per giorni 6	Scudi 1
A Gio'Andrea Grech per giorni 6	Scudi 1
A Salvatore Gatt per giorni 6	Scudi 1
A Salvatore Grima per giorni 5	Scudi 0 tari 11
A Antonio Grech per giorni 6	Scudi 0 tari 06
A Michele Grech per giorni 6	Scudi 0 tari 09
A Pino Paci per viaggio a grani 3 l'uno	Scudi 4 tari 09
Alli sudetto per viaggi 15 col calesse	Scudi 1

[Total]

Scudi 17 tari 11 grani 10

Xieluna, deputato

2 • Zieda tal-haddiema

L-imghallem jew il-bennej ewlieni kien l-istess bħal tas-sena ta' qabel, MASTRO MATTHIA HABELA. Ix-xogħol prinċipali tiegħu kien li jibni. Iżda, barra dan, kien hu wkoll li jħażżes kulma kien hemm bżonn u li jipprepara l-mollijiet, jew forom tal-kartun jew tal-landa

Conti della fabbrica, 101v

għal ġebel tal-irkaptu, jiġifieri tax-xogħol mhux dritt, jew li jehtieg il-lavur.

Meta tqabbel il-kont ma' dak tal-istess ġimgha tas-sena 1709, wieħed jinnota li kien hemm zieda fin-numru ta' haddiema – minn tmienja telghu għal hda. Dan aktarx sar biex jithaffef ix-xogħol meta, wisq probabbli, kienu qegħdin isaqqfu l-korsija.

Wieħed jinnota wkoll li tnejn mill-haddiema thallsu ta' sitt ijiem u nofs xogħol. Dan ifisser li biex jippreparaw xi xogħol lill-imghallem – bħalma kien il-lavur tal-ġebel u t-tluġh tiegħu minn isfel għal fuq l-armar – kien anki qiegħed isir xi xogħol nhar ta' Hadd. Dan seta' jsir bil-permess speċjali tal-isqof.

Hu probabbli hafna li nhar ta' Hadd numru ta' volontiera kienu joffru nofs ta' nhar xogħol b'xejn. Kienu mehtieġa għalhekk haddiema regolari biex ikunu jistghu jissorveljaw dak li jsir.

3 • Ġimgha xogħol

It-total ta' ġimgha xogħol ta' qabel il-festa ta' Santa Marija ta' tliet mitt sena ilu tela' għas-somma ta' 17-il skut, 11-il irbiegħi, u 10 habbiet. Dan ifisser qabza kbir fuq il-kont tal-istess ġimgha s-sena ta' qabel li kien ta' 11-il skut, 3 irbiegħa, u 12-il habba. Ma kinitx somma żgħira għal dak iż-żmien.

Il-hlas hu awtentikat bil-firma tad-deputat tal-Kapitlu, il-kanonku Xieluna.

Ghawdex Kristjan fit-tieni kwart tas-seklu tnax

Nhar il-5 ta' Marzu, 2010, tnieda Ghawdex il-ktieb *Tristia ex Melitogando* – ktieb li jikkonsisti f'poezija bil-Grieg li nkitbet hawn Ghawdex fil-bidu tal-hakma Normanna fit-tieni kwart tas-seklu tnax. It-traskrizzjoni u l-istudju dwarha saru mill-Professuri Joseph Busuttil, Stanley J. Fiorini, u Horatio C.R. Vella. Minn xhieda interna, wiehed jikkonkludi li l-poezija nkitbet wara s-sena 1135 u qabel is-sena 1151. L-awtur kien eżiljat Ghawdex mir-Re Ruġġieru II in-Normann. Dan l-artiklu jikkonsisti f'siltiet mid-diskors li ghamilt f'jum it-tnejja

1 • In-Normanni

In-Normanni, maghrufa bhala bahhara mill-aqwa u ġellieda qalila, kienu oriġinarjament jghammru fid-Danimarka u fl-Iskandinavja. Fis-sena 912, Rollo, wiehed mill-kapijiet ta' dan it-tribù Viking, hataf biċċa art fit-tramuntana ta' Franza, reġjun li 'l quddiem issejjah warajhom in-Normandija. In-Normanni f'qasir żmien haddnu l-Kristjaneżmu, ir-religjon tal-poplu ta' dak ir-reġjun.

AMATO DI MONTECASSINO fil-famuża *Historia Normannorum* li waslitilna bhala *L'Ystoire de li Normant* jgharrfna li n-Normanni ġew f'kuntatt mal-papat għall-ewwel darba fl-okkażjoni ta' dak li jista' jitqies bhala pellegrinaġġ nazzjonali Normann lejn Santwarju ta' *San Michele del Gargano*. Rav b'ghajnejhom kif l-Italja t'Isfel kienet mifnija bil-ġlied bejn il-Lombardi u l-Bizantini u baqqu hemm, daqqa jżommu ma' naha, daqqa ma' qasir sa ma hadu kolloxx taht idejhom. Xtaq hafna li l-Papa jillegalizza l-hidma militari tiegħu. Fl-1059, il-Papa Nikol II (1059–1061) irregala l-*Vexillum Sancti Petri* jew "il-bandiera ta' San Pietru" lid-Duka Normann Robertu Guiscard u b'hekk tah setgha sovrana fuq in-naha t'Isfel tal-Italja u fuq Sqallija. Dan ghamlu bil-kundizzjoni li jgħib fit-tmiem il-hakma tal-Misilmin minn dik il-gżira u l-artijiet ta' madwar. Żamm kelmtu u baghat lil hui, il-Konti Ruġġieru, biex iwettaq il-wegħda li kien għamel.

Kien lejn tmiem din il-kampanja militari li, fis-sena 1091, il-Konti Ruġġieru okkupa lil Malta. Hu halla t-tmexxija ta' Malta f'idejn is-

Ruġġieru II

Saraċini bil-kundizzjoni li jhallsu l-haraġ. Hu u sejjer lura bil-priża u bl-ilsiera Kristjani qalulu b'Ghawdex u ssakkegġja l-gżira u ha kull ma seta'. Aktarx li wara mewtu, li ġrat fit-22 ta' Ġunju, 1101, is-Saraċini ma hallsux iktar haraġ u n-Normanni hassew il-bżonn li jiehdu 'l Malta mill-ġdid.

F'Luġu 1127, Ruġġieru (1113–1154), bin il-Konti Ruġġieru, okkupa 'l Malta u lil Ghawdex għal darb'ohra. Helishom mit-tmexxija tas-Saraċini, ha t-tmexxija f'idejha, u halla amministratur b'xi stakkament suldati għall-harsien tagħha.

Il-Konti Ruġġieru l-iben kien inkurunat Re ta' Sqallija bl-isem ta' Ruġġieru II fil-25 ta' Diċembru, 1130. Kien statista kapaċi u organizzatur mill-aqwa li b'liġijiet għaqin u amministrazzjoni Prattika rnexxielu jghaqqad Frenju wiehed nies ta' kultura u ta' religjonijiet differenti – jigiifieri l-Kristjani tar-Rit Grieg, il-Kristjani Rumani, u l-Misilmin. L-id il-leminija tiegħu fit-tweitiq ta' din il-politika u anki l-mohh wara t-twaqqif tar-Renju kien Gorg ta' Antiojokja (c.1061-1151), Grieg Melkita, li lahaq emir tal-emiri, jigiifieri ammirall tal-ammiralli. Il-poezija hija indirizzata proprju lilu.

2 • L-ewwel snin tan-Normanni

In-Normanni kienu nies liberali li la qerdu d-drawwiet li sabu, la fixklu l-ilsien li bih kienu jitekellmu n-nies li hakmu, la ndahlu fit-twemmin taghghom, u lanqas kellhom ghaġla biex il-Misilmin isiru Kristjani. Kien ghalhekk li f'Malta baqghu drawwiet li dahlu mas-Saraċini, kelma li tirreferi għall-Misilmin li jitekellmu bl-Gharbi. Hu mhabba f'hekk ukoll li l-lingwa Maltija li għabu maghghom is-Saraċini minn Sqallija mhux biss ma spicċatx iżda bdiet ġeġja 'l quddiem. Din il-politika ta' libertà tispjega wkoll għaliex il-Maltin baqghu jhaddnu l-Islam.

Tant hu hekk li fl-1133, kittieb Grieg-Sqalli jsejjah lin-nies ta' Malta *Agarenes*, jiġifieri Agarini, nies mir-razza ta' Hagar, nies bla fidi, fi kliem iehor Misilmin. Fl-1175, għalkemm kienu għaddew kważi hamsin sena mill-bidu tal-hakma Normanna, Burchard, l-isqof ta' Strassburg, li aktarx għadda minn Malta fi triqtu lejn l-Eġittu, kiteb li Malta kienet *a saracenis inhabitata*, jiġifieri mgħammra mis-Saraċini. Censiment tal-1241, jiġifieri 114-il sena wara li Malta u Għawdex kienu għaddew taht hakma Kristjana, jixhed li numru kbir ta' familji Malta kienu għaddhom Misilmin. F'Għawdex, bil-maqlub ta' Malta, il-maġġoranza kienu Kristjani.

Iċ-ċensiment, magħmul minn GiliBERTU Abbate, ir-rappreżentant ta' l-Imperatur Federiku II Hohenstaufen, jagħti dawn iċ-ċifri dwar il-familji f'Malta u Għawdex:

FAMILJI	Kristjani	Misilmin	Lhud	Total
Malta	47	681	25	753
Għawdex	203	155	8	366
Total	250	836	33	1119

3 • Il-poeżija

L-awtur tal-poeżija – li, b'mod konvinċenti, l-edituri ta' dan l-istudju jidentifikawh ma' Ewġenju ta' Palermo, li aktarx hu l-magħruf storiku u kronologu Hugo Falcandus – jixhed li lejn is-sena 1135 ġa kien hemm komunità konsistenti ta' Kristjani f'Għawdex. Kien għalhekk li 114-il sena wara l-miġja tan-Normanni, 81% tal-Kristjani fl-arcipelagu Malti kienu Għawdex u 57% tal-Għawdxin kienu Kristjani.

L-awtur, eżiljat Għawdex mir-Re Ruġġieru II, kif għidna, iqabbel lilu nnifsu mal-poeta Ruman Ovidju li kien eżiljat Pontu mill-Imperatur Awgustu. 'L Għawdex isejjahlu

Melitogauda – isem li kien jagħzel lil dan Għawdex minn Gavdos ta' Kreta, gżira fejn stkem il-ġifen ta' San Pawl qabel in-nawfragju ta' Malta. Malta kienu jirreferu għaliha bħala *Gaudomelete* biex jagħzluha minn Meleda tad-Dalmazja.

Il-poeżija hi talba herqana lil Gorg ta' Antiojokja, Grieg bħalu, biex jidhol għalih mar-Re halli jhallih jerga' lura Sqallija. Il-poeta jiehu spunt mill-ġrajjet ta' hafna persunaġġi tal-passat, bibliċi, nies kbar tal-Greċja, u persunaġġi mitologiċi, u jqabbel għajjethom ma' dak li ġara lilu. F'dan il-kuntest isemmi n-nawfragju ta' San Pawl f'Malta. Dan ifisser li sa minn madwar is-sena 1135, il-gżira ta' Malta msemija fl-ewwel vers tal-kapitlu 28 tal-Atti tal-Appostli kienet identifikata ma' din Malta (84v-85v).

4 • Ruġġieru f'Għawdex

L-awtur, qabel ma semma 'l San Pawl, jagħtina tagħrii dwar l-attakk ta' Ruġġieru fuq Għawdex (84r-v). Ruġġieru rama flotta żgħira ta' xwieni, bil-fanterija armata bil-lanez u bil-qwas, salpa għal Għawdex, pajjiż Hagar, dawwar belthom bil-katapult, u ġegħelhom iċiedu l-armi. Hemm sab li kulhadd kien isalli għal Muhammad (hekk kiteb ismu) u qabad u keċċa lis-sidien bl-ilsiera suwed li kellhom b'kollox.

Kien Lulju tas-sena 1127. Kif il-Kristjani ntebbu bid-disfatta tal-Misilmin, huma harġu fil-berah mal-isqof taghghom – u forsi anki l-qassisin. Dawn kienu Kristjani u, iżid b'mod emfatiku l-poeta, kienu jqimu lit-Trinità sa mill-qedem (84v) u jitolbu wkoll għar-Re jew għal dak li kellu x-xettru f'idejh.

L-agħar haġa li stajt tagħmel quddiem il-Mislem hi li tistqarr li Alla kellu l-ixirka, jiġifieri tliet persuni. Hekk għandna, per eżempju, lil Mejmuna li aktarx mietet hawn Għawdex fis-sena 1173, tistqarr li Alla tagħha ma għandux ixirka, għax Alla kien waħdu u la wilduh u lanqas jiled.

Ruġġieru – ikompli jgħidilna l-poeta, li ta' min jiftakar qiegħed jikteb biss ftit snin wara l-ġrajja – ha l-Moskej tal-Misilmin li l-Muddibi kellhom Għawdex u għaddiehom lil-Kristjani. Il-muwaddib – kelma ġeġja minn widdeb, li bil-Gharbi tfisser tgħallim, thejji skular – kien il-kap tal-iskola Qoranika marbuta mal-Moskej. Il-fatt li l-poeta jirreferi għall-Muddibi jagħtik x'tifhem li f'Għawdex kien hemm ukoll l-iskejjel Qoraniċi.

Is-silta tal-poezija ta' l-anonimu Squali-Grieg naktuba Għawdex bejn is-sinjuri 1135-1151, fejn jgħid li għall-komunità Kristjana ta' Għawdex u l-isqof tagħha (folju 84r, versi 14-15) [Madrid, BIBLIOTECA NACIONAL, Cod. Græc., 4577].

Ruggieru, ikompli jinformana l-poeta, għadda dawn il-postijiet lill-Kristjani u iktar importanti, waqqaf fihom tempji mqaddsa (84v). Meta dahal Palermo f'Jannar 1072, Robertu Guiscard, li jiġi zijuh, kien għamel l-istess – bena knisja ddedikata lill-Madonna minflok il-moskeja li kien hemm, tant li ma' wiehed mill-hitan tad-*Diomo* għad hemm skriżżjoni originali bl-Għarbi. L-eqdem ahbar dwar id-dedikazzjoni tad-*Diomo* tindika li kien iddedikat sa mill-bidu lid-*Dormitio* tal-Madonna. Ruggieru II nnifsu bena l-kappella Palatina f'dak li qabel kien il-Palazz tal-Emiri. 'Il quddiem fil-Belt ta' Għawdex kellha tispikka fuq l-oħrajn knisja msejha Matrici b'mod konsistenti u li wkoll kienet iddedikata lid-*Dormitio*, lil Santa Marija.

Il-poeta jagħti x'wiehed jifhem li Ruggieru qiegħed jagħmel dan kollu b'awtorità (84r, vers 2). Il-poeta kien konxju li fis-sena 1098, il-Papa Urbanu II kien ta diversi privileggi lill-Konti Ruggieru l-missier fuq il-Knisja fi Squalija. Fosthom kellu s-setgħa jwaqqaf djoċesijiet u jahtar isqifijiet. Ruggieru II uza dan il-privileġġ

meta fis-7 ta' Ġunju, 1131, waqqaf mill-gdid id-djoċesi ta' Cefalù.

It-twaqqif tat-tempji mqaddsa minn Ruggieru kien ifisser il-bidu mill-gdid tal-knejjes fl-Imdina jew il-Belt ta' Għawdex u fir-Rabat tagħha. Ruggieru madankollu ma imponiex il-kult Kristjan Latin, iżda halla kollox f'idejn l-isqof u l-qassisin tiegħu.

Barra mill-moskej u l-iskejjet jgħallmu l-Quran, nafa wkoll li Għawdex kien hemm *torri* u fil-kienu jaqflu l-poeta bil-lejl (57r). Seta' kien it-Torri tal-Bandiera, torri jgħasses Bieb l-Imdina. Seta' wkoll kien torri għoli fuq il-hitan tal-Belt biex minn fuqu jaraw 'l Għawdex kollu bil-bahar madwar. Fuq il-fortifikazzjonijiet medjevali tat-tramuntana tad-Cittadella għadu jidher sal-lum frontun b'ornament intarrag 'l barra (*corbelling*) li jista' jkun il-fundament ta' dak li possibilmment kien torri tal-għassa fiz-zminijiet medjevali.

Il-kliem tal-poeta jfakkarna f'dak li jgħid Patri Manwel Magri li fil-Belt ta' Għawdex kien hemm Borġ Geritu. Borġ ifisser torri, u Geritu, skont is-Sur Victor J. Galea, jista' jkun li hi taqsira ta' *Margeritu* ta' *Brindisi*, suċċessur ta' Gorg ta' Antiojokja u ta' Majone ta' Bari u bħallhom ammirall tal-flotta Normanna. Fis-sena 1194 sar l-ewwel Mula jew Konti ta' Malta.

It-torri kien invažat bl-insetti. Il-poeta kien jorqod fuq mitrah tal-qasbija mimli brieghed, qamel, baqq, u wurdien (57r) – iżda dawn naturalment ma kinux Għawdex biss. Poeta Franciż sab l-istess Praga fis-seklu tlettax.

5 • Il-Kristjani ta' Għawdex

Kif Ruggieru heles lil Għawdex mill-Misilmin, il-Kristjani tal-gżira mal-isqof tagħhom setgħu jorqdu fil-miftuħ u jistqarru l-fidi tagħhom fit-Trinità. L-isqof kellu wkoll xi qassisin għax kien lilhom li Ruggieru newwel il-postijiet li qabel kienu tal-*mwaddib*.

Il-poeta jagħtik x'tifhem li l-komunità ta' Kristjani Għawdxin li sab Ruggieru kienet komunità konsistenti. Kienet din il-komunità Għawdxija li, kif jgħidu l-awturi fid-dedikazzjoni, *tghaqqad l-ewwel millennju ta' Kristjanità f'Malta mat-tieni millennju*.

Il-probabbiltà hi li dawn kienu d-dixxendenti tal-Kristjani Bizantini-Griegi-Għawdxin ta' qabel is-sena 869. Dik is-sena, il-Gharab Aglabiti kienu attakkaw lil Malta. Peress li Malta sabu rezistenza, qerdu għal

kollox il-komunità Bizantina tal-gżira. L-isqof ta' Malta spieča l-habs Palermo flimkien mal-isqof ta' Sirakuza.

Ghawdex ċieda bla għied u l-Kristjani baqghu fil-gżira jhallu l-*gizja*. Minn dik is-sena, l-istorja ta' Ghawdex ma baqghetx miexja parallela ma' ta' Malta. Dan gara iktar minn darba matul il-millennji. Id-*Dhimmi*, in-nies tal-Patt – terminu li bih is-Saraċini jirreferu għall-Kristjani – baqghu jgħixu bil-kwiet mal-Misilmin. Ir-riferenza tal-poeta għall-Patt, jiġifieri għall-*Ahl adh-Dhimma*, in-nies tal-Patt, ma jhalli l-ebda dubju li l-komunità ta' Ghawdex kienet wahda Kristjana.

Il-Misilmin hadu r-riedni f'idejhom u l-Kristjani spiečaw bla knejjes u bla qassisin. Madankollu, din il-poeżija tagħti hjiel li l-komunità Griega ta' Sqallija kienet tibghat xi isqof ha jiehu hsiebhom. Kienu dan il-kuntatt mal-Kristjani Sqallin u forsi anki ma' diversi *usuraq* jew ilsiera Kristjani li kienu jtkellmu bil-Gharbi li wassal biex jidhol fil-Malti kliem scmitiku li għandu x'jaqsam mar-religjon Kristjana, jiġifieri, *Alla*, *Randan*, *Għid il-Kbir*, *Santa Marija*, *Milied* (bil-Gharbi, milad il-Masih u milad in-Nabi), u *genna*. U ma' dawn wiehed jista' jzid il-kelmiet: *knisja*, *misrani*, *qassis*, u *qaddis* — kliem dokumentat f'diplomi Gharbin-Griega ta' Sqallija.

Il-fatt li Ghawdex qrib Malta ma kienx arabizzat għal kollox m'hix xi eċċezzjoni. L-istess gara f'inhawi differenti ta' Sqallija, l-iktar fit-trijanglu art minn Messina sa Cefalù għal mal-kosta, fejn numru ta' komunitajiet Kristjani Griegi baqghu jeżistu tul il-hakma Gharbija ta' Sqallija. Anki d-djoċesi ta' Palermo, tajjeb jew hażin, baqghet teżisti.

Fl-ahharnett, l-ipotesi li din il-komunità ta' Ghawdex setgħet twaqqfet mis-sena 1091, jiġifieri mill-miġja tal-Konti Ruggieru, f'it tagħmel sens. Il-Konti kien jippromovi r-rit Latin u mhux dak Bizantin, ir-rit ippratikat minn din il-komunità.

6 • Fdalijiet tal-influenza Griega

L-eqdem xhieda dokumentata ta' influenza Griega fuq il-knisja post-Normanna, wara din il-poeżija, hu t-testament ta' Guillelmus de Malta magħmul fil-Kastell, għax issa hekk bdiet tissejjah l-Imdina ta' Ghawdex, nhar it-8 ta' Frar, 1299. Id-dokument oriġinali jinsab fl-Arkivju tal-Kuruna ta' Aragona, Barċellona.

It-testament jiftah b'deskrizzjoni ta' vjatu li

sar bil-hobż u l-inbid. Il-preservazzjoni tal-inbid, barra l-hobż, wara l-quddies hi drawwa tipikament Griega. Ta' min iżid li l-użu tat-tqarbin biż-żewġ speċi lill-morda u lill-moribondi baqghet hajja għal mijiet ta' snin. Fl-1575, il-Viżitatur Appostoliku Pietru Dusina iwissi lill-kleru biex ma jkomplix b'din id-drawwa.

Wiehed mill-firmatarji tat-testament, iddeċifrat mill-awturi bħala Arman Gebasali, il-bniedem responsabbli mis-swar, jiffirma bil-Grieg. Il-kunjom hu sinifikanti wkoll. Skont De Soldanis, *gebsala* (plural *gebasal*) tfisser qolla tan-nahal; *gebasali* hu min iżomm in-nahal (*bee-keeper*) – kelma li hi Gharbija u Griega.

Id-dokument jixhed ukoll li fil-Belt ta' Ghawdex kien hemm knisja tiffunzjona ta' parroċċa bir-rit Grieg. Din hi aktarx dik il-knisja li fis-sena 1435 tissejjah il-Matriċi ta' Santa Marija. Il-kelma *Santa Marija* hija dokumentata diversi drabi f'diplomi Gharbin-Griega ta' Sqallija u tirreferi għad-*Dormitio* jew l-Assunzjoni ta' Marija fis-Sema, titlu marbut bis-sħil mad-devozzjoni Marjana fost il-Griegi, u, kif ġa ktibt, it-titular tal-Katidral ta' Palermo.

Il-Knisja Matriċi kienet pjuttost kwadra, forma ta' salib Grieg, u mhux tawwalija bħal salib Latin. Hekk jagħtu hjiel dokumenti posterjuri li jiddeskrivu l-kappelli li nbnew imissu u jinfdi mal-Matriċi. Bħal knejjes Griegi jidher li kellha artal wiehed. Wara s-sena 1494, bdew jinbnew il-kappelli mal-għnub u kienu dawn li eventwalment holqu l-artali tal-għnub.

Il-Knisja jidher li kellha *iconostaseis* jew kanċell li jifred l-artal mill-bqija tal-knisja. Pietru Dusina, fil-viżta appostolika, isemmi qanpiena fil-Matriċi li kienet tas-*Sanctum Sanctorum* – il-parti ta' wara tal-kanċell. Għalkemm, skont l-awturi, jista' jkun li dan it-terminu jirreferi biss għall-kanċell li kien jifred il-kor tal-kollegġjata mill-bqija tal-knisja.

L-influenza Griega f'Ghawdex hi msahha wkoll mill-viżta appostolika ta' Pietro Dusina li saret fis-sena 1575. 450 sena wara l-miġja ta' Ruggieru, il-magħżżanza tal-knejjes fil-Belt jew il-Kastell, kif bdiet tissejjah, jixhdu influenza Griega: il-kappella tas-Salvatur *Christos Pantocrator* li kienet taht ir-rih tat-Torri tal-Bandiera; il-kappella ta' San Gwann Battista, il-*Prodromos* (il-Prekursur), figura kwazi obbligatorja fl-*iconostaseis*; u l-kappella ta' San Niklaw, *Hagios Nikolaos*, qaddis Grieg b'kult imxerred hafna fost il-Griegi.

Cathedral Gift Shop

(taht il-mina ż-żghira)

Għal kotba u
kartolini
tal-Katidral
u
għal rigali ta' kwalità
tad-ditta *Savina*

Miftuh mit-Tnejn sas-Sibt
mid-9.30 am sal-5.00 pm.

BOOKWORM Books & Stationery

*Republic Street, Victoria
(hdejn il-BOV)*

*Il-Fatti jikkellmu iktar mill-kliem.
Ejja ara l-varjeta' ta' items
li għandna
u l-prezzijiet li noffru.*

Tel: 2155 6215,
2156 3328

Bookworm Stationery isir il-hanut
favorit tieghek ukoll.

Ta' Dirjanu SUPERMARKETS

171, 173, 175, 177, 179, 181, 183, 185, 187, 189, 191, 193, 195, 197, 199, 201, 203, 205, 207, 209, 211, 213, 215, 217, 219, 221, 223, 225, 227, 229, 231, 233, 235, 237, 239, 241, 243, 245, 247, 249, 251, 253, 255, 257, 259, 261, 263, 265, 267, 269, 271, 273, 275, 277, 279, 281, 283, 285, 287, 289, 291, 293, 295, 297, 299, 301, 303, 305, 307, 309, 311, 313, 315, 317, 319, 321, 323, 325, 327, 329, 331, 333, 335, 337, 339, 341, 343, 345, 347, 349, 351, 353, 355, 357, 359, 361, 363, 365, 367, 369, 371, 373, 375, 377, 379, 381, 383, 385, 387, 389, 391, 393, 395, 397, 399, 401, 403, 405, 407, 409, 411, 413, 415, 417, 419, 421, 423, 425, 427, 429, 431, 433, 435, 437, 439, 441, 443, 445, 447, 449, 451, 453, 455, 457, 459, 461, 463, 465, 467, 469, 471, 473, 475, 477, 479, 481, 483, 485, 487, 489, 491, 493, 495, 497, 499, 501, 503, 505, 507, 509, 511, 513, 515, 517, 519, 521, 523, 525, 527, 529, 531, 533, 535, 537, 539, 541, 543, 545, 547, 549, 551, 553, 555, 557, 559, 561, 563, 565, 567, 569, 571, 573, 575, 577, 579, 581, 583, 585, 587, 589, 591, 593, 595, 597, 599, 601, 603, 605, 607, 609, 611, 613, 615, 617, 619, 621, 623, 625, 627, 629, 631, 633, 635, 637, 639, 641, 643, 645, 647, 649, 651, 653, 655, 657, 659, 661, 663, 665, 667, 669, 671, 673, 675, 677, 679, 681, 683, 685, 687, 689, 691, 693, 695, 697, 699, 701, 703, 705, 707, 709, 711, 713, 715, 717, 719, 721, 723, 725, 727, 729, 731, 733, 735, 737, 739, 741, 743, 745, 747, 749, 751, 753, 755, 757, 759, 761, 763, 765, 767, 769, 771, 773, 775, 777, 779, 781, 783, 785, 787, 789, 791, 793, 795, 797, 799, 801, 803, 805, 807, 809, 811, 813, 815, 817, 819, 821, 823, 825, 827, 829, 831, 833, 835, 837, 839, 841, 843, 845, 847, 849, 851, 853, 855, 857, 859, 861, 863, 865, 867, 869, 871, 873, 875, 877, 879, 881, 883, 885, 887, 889, 891, 893, 895, 897, 899, 901, 903, 905, 907, 909, 911, 913, 915, 917, 919, 921, 923, 925, 927, 929, 931, 933, 935, 937, 939, 941, 943, 945, 947, 949, 951, 953, 955, 957, 959, 961, 963, 965, 967, 969, 971, 973, 975, 977, 979, 981, 983, 985, 987, 989, 991, 993, 995, 997, 999, 1001, 1003, 1005, 1007, 1009, 1011, 1013, 1015, 1017, 1019, 1021, 1023, 1025, 1027, 1029, 1031, 1033, 1035, 1037, 1039, 1041, 1043, 1045, 1047, 1049, 1051, 1053, 1055, 1057, 1059, 1061, 1063, 1065, 1067, 1069, 1071, 1073, 1075, 1077, 1079, 1081, 1083, 1085, 1087, 1089, 1091, 1093, 1095, 1097, 1099, 1101, 1103, 1105, 1107, 1109, 1111, 1113, 1115, 1117, 1119, 1121, 1123, 1125, 1127, 1129, 1131, 1133, 1135, 1137, 1139, 1141, 1143, 1145, 1147, 1149, 1151, 1153, 1155, 1157, 1159, 1161, 1163, 1165, 1167, 1169, 1171, 1173, 1175, 1177, 1179, 1181, 1183, 1185, 1187, 1189, 1191, 1193, 1195, 1197, 1199, 1201, 1203, 1205, 1207, 1209, 1211, 1213, 1215, 1217, 1219, 1221, 1223, 1225, 1227, 1229, 1231, 1233, 1235, 1237, 1239, 1241, 1243, 1245, 1247, 1249, 1251, 1253, 1255, 1257, 1259, 1261, 1263, 1265, 1267, 1269, 1271, 1273, 1275, 1277, 1279, 1281, 1283, 1285, 1287, 1289, 1291, 1293, 1295, 1297, 1299, 1301, 1303, 1305, 1307, 1309, 1311, 1313, 1315, 1317, 1319, 1321, 1323, 1325, 1327, 1329, 1331, 1333, 1335, 1337, 1339, 1341, 1343, 1345, 1347, 1349, 1351, 1353, 1355, 1357, 1359, 1361, 1363, 1365, 1367, 1369, 1371, 1373, 1375, 1377, 1379, 1381, 1383, 1385, 1387, 1389, 1391, 1393, 1395, 1397, 1399, 1401, 1403, 1405, 1407, 1409, 1411, 1413, 1415, 1417, 1419, 1421, 1423, 1425, 1427, 1429, 1431, 1433, 1435, 1437, 1439, 1441, 1443, 1445, 1447, 1449, 1451, 1453, 1455, 1457, 1459, 1461, 1463, 1465, 1467, 1469, 1471, 1473, 1475, 1477, 1479, 1481, 1483, 1485, 1487, 1489, 1491, 1493, 1495, 1497, 1499, 1501, 1503, 1505, 1507, 1509, 1511, 1513, 1515, 1517, 1519, 1521, 1523, 1525, 1527, 1529, 1531, 1533, 1535, 1537, 1539, 1541, 1543, 1545, 1547, 1549, 1551, 1553, 1555, 1557, 1559, 1561, 1563, 1565, 1567, 1569, 1571, 1573, 1575, 1577, 1579, 1581, 1583, 1585, 1587, 1589, 1591, 1593, 1595, 1597, 1599, 1601, 1603, 1605, 1607, 1609, 1611, 1613, 1615, 1617, 1619, 1621, 1623, 1625, 1627, 1629, 1631, 1633, 1635, 1637, 1639, 1641, 1643, 1645, 1647, 1649, 1651, 1653, 1655, 1657, 1659, 1661, 1663, 1665, 1667, 1669, 1671, 1673, 1675, 1677, 1679, 1681, 1683, 1685, 1687, 1689, 1691, 1693, 1695, 1697, 1699, 1701, 1703, 1705, 1707, 1709, 1711, 1713, 1715, 1717, 1719, 1721, 1723, 1725, 1727, 1729, 1731, 1733, 1735, 1737, 1739, 1741, 1743, 1745, 1747, 1749, 1751, 1753, 1755, 1757, 1759, 1761, 1763, 1765, 1767, 1769, 1771, 1773, 1775, 1777, 1779, 1781, 1783, 1785, 1787, 1789, 1791, 1793, 1795, 1797, 1799, 1801, 1803, 1805, 1807, 1809, 1811, 1813, 1815, 1817, 1819, 1821, 1823, 1825, 1827, 1829, 1831, 1833, 1835, 1837, 1839, 1841, 1843, 1845, 1847, 1849, 1851, 1853, 1855, 1857, 1859, 1861, 1863, 1865, 1867, 1869, 1871, 1873, 1875, 1877, 1879, 1881, 1883, 1885, 1887, 1889, 1891, 1893, 1895, 1897, 1899, 1901, 1903, 1905, 1907, 1909, 1911, 1913, 1915, 1917, 1919, 1921, 1923, 1925, 1927, 1929, 1931, 1933, 1935, 1937, 1939, 1941, 1943, 1945, 1947, 1949, 1951, 1953, 1955, 1957, 1959, 1961, 1963, 1965, 1967, 1969, 1971, 1973, 1975, 1977, 1979, 1981, 1983, 1985, 1987, 1989, 1991, 1993, 1995, 1997, 1999, 2001, 2003, 2005, 2007, 2009, 2011, 2013, 2015, 2017, 2019, 2021, 2023, 2025, 2027, 2029, 2031, 2033, 2035, 2037, 2039, 2041, 2043, 2045, 2047, 2049, 2051, 2053, 2055, 2057, 2059, 2061, 2063, 2065, 2067, 2069, 2071, 2073, 2075, 2077, 2079, 2081, 2083, 2085, 2087, 2089, 2091, 2093, 2095, 2097, 2099, 2101, 2103, 2105, 2107, 2109, 2111, 2113, 2115, 2117, 2119, 2121, 2123, 2125, 2127, 2129, 2131, 2133, 2135, 2137, 2139, 2141, 2143, 2145, 2147, 2149, 2151, 2153, 2155, 2157, 2159, 2161, 2163, 2165, 2167, 2169, 2171, 2173, 2175, 2177, 2179, 2181, 2183, 2185, 2187, 2189, 2191, 2193, 2195, 2197, 2199, 2201, 2203, 2205, 2207, 2209, 2211, 2213, 2215, 2217, 2219, 2221, 2223, 2225, 2227, 2229, 2231, 2233, 2235, 2237, 2239, 2241, 2243, 2245, 2247, 2249, 2251, 2253, 2255, 2257, 2259, 2261, 2263, 2265, 2267, 2269, 2271, 2273, 2275, 2277, 2279, 2281, 2283, 2285, 2287, 2289, 2291, 2293, 2295, 2297, 2299, 2301, 2303, 2305, 2307, 2309, 2311, 2313, 2315, 2317, 2319, 2321, 2323, 2325, 2327, 2329, 2331, 2333, 2335, 2337, 2339, 2341, 2343, 2345, 2347, 2349, 2351, 2353, 2355, 2357, 2359, 2361, 2363, 2365, 2367, 2369, 2371, 2373, 2375, 2377, 2379, 2381, 2383, 2385, 2387, 2389, 2391, 2393, 2395, 2397, 2399, 2401, 2403, 2405, 2407, 2409, 2411, 2413, 2415, 2417, 2419, 2421, 2423, 2425, 2427, 2429, 2431, 2433, 2435, 2437, 2439, 2441, 2443, 2445, 2447, 2449, 2451, 2453, 2455, 2457, 2459, 2461, 2463, 2465, 2467, 2469, 2471, 2473, 2475, 2477, 2479, 2481, 2483, 2485, 2487, 2489, 2491, 2493, 2495, 2497, 2499, 2501, 2503, 2505, 2507, 2509, 2511, 2513, 2515, 2517, 2519, 2521, 2523, 2525, 2527, 2529, 2531, 2533, 2535, 2537, 2539, 2541, 2543, 2545, 2547, 2549, 2551, 2553, 2555, 2557, 2559, 2561, 2563, 2565, 2567, 2569, 2571, 2573, 2575, 2577, 2579, 2581, 2583, 2585, 2587, 2589, 2591, 2593, 2595, 2597, 2599, 2601, 2603, 2605, 2607, 2609, 2611, 2613, 2615, 2617, 2619, 2621, 2623, 2625, 2627, 2629, 2631, 2633, 2635, 2637, 2639, 2641, 2643, 2645, 2647, 2649, 2651, 2653, 2655, 2657, 2659, 2661, 2663, 2665, 2667, 2669, 2671, 2673, 2675, 2677, 2679, 2681, 2683, 2685, 2687, 2689, 2691, 2693, 2695, 2697, 2699, 2701, 2703, 2705, 2707, 2709, 2711, 2713, 2715, 2717, 2719, 2721, 2723, 2725, 2727, 2729, 2731, 2733, 2735, 2737, 2739, 2741, 2743, 2745, 2747, 2749, 2751, 2753, 2755, 2757, 2759, 2761, 2763, 2765, 2767, 2769, 2771, 2773, 2775, 2777, 2779, 2781, 2783, 2785, 2787, 2789, 2791, 2793, 2795, 2797, 2799, 2801, 2803, 2805, 2807, 2809, 2811, 2813, 2815, 2817, 2819, 2821, 2823, 2825, 2827, 2829, 2831, 2833, 2835, 2837, 2839, 2841, 2843, 2845, 2847, 2849, 2851, 2853, 2855, 2857, 2859, 2861, 2863, 2865, 2867, 2869, 2871, 2873, 2875, 2877, 2879, 2881, 2883, 2885, 2887, 2889, 2891, 2893, 2895, 2897, 2899, 2901, 2903, 2905, 2907, 2909, 2911, 2913, 2915, 2917, 2919, 2921, 2923, 2925, 2927, 2929, 2931, 2933, 2935, 2937, 2939, 2941, 2943, 2945, 2947, 2949, 2951, 2953, 2955, 2957, 2959, 2961, 2963, 2965, 2967, 2969, 2971, 2973, 2975, 2977, 2979, 2981, 2983, 2985, 2987, 2989, 2991, 2993, 2995, 2997, 2999, 3001, 3003, 3005, 3007, 3009, 3011, 3013, 3015, 3017, 3019, 3021, 3023, 3025, 3027, 3029, 3031, 3033, 3035, 3037, 3039, 3041, 3043, 3045, 3047, 3049, 3051, 3053, 3055, 3057, 3059, 3061, 3063, 3065, 3067, 3069, 3071, 3073, 3075, 3077, 3079, 3081, 3083, 3085, 3087, 3089, 3091, 3093, 3095, 3097, 3099, 3101, 3103, 3105, 3107, 3109, 3111, 3113, 3115, 3117, 3119, 3121, 3123, 3125, 3127, 3129, 3131, 3133, 3135, 3137, 3139, 3141, 3143, 3145, 3147, 3149, 3151, 3153, 3155, 3157, 3159, 3161, 3163, 3165, 3167, 3169, 3171, 3173, 3175, 3177, 3179, 3181, 3183, 3185, 3187, 3189, 3191, 3193, 3195, 3197, 3199, 3201, 3203, 3205, 3207, 3209, 3211, 3213, 3215, 3217, 3219, 3221, 3223, 3225, 3227, 3229, 3231, 3233, 3235, 3237, 3239, 3241, 3243, 3245, 3247, 3249, 3251, 3253, 3255, 3257, 3259, 3261, 3263, 3265, 3267, 3269, 3271, 3273, 3275, 3277, 3279, 3281, 3283, 3285, 3287, 3289, 3291, 3293, 3295, 3297, 3299, 3301, 3303, 3305, 3307, 3309, 3311, 3313, 3315, 3317, 3319, 3321, 3323, 3325, 3327, 3329, 3331, 3333, 3335, 3337, 3339, 3341, 3343, 3345, 3347, 3349, 3351, 3353, 3355, 3357, 3359, 3361, 3363, 3365, 3367, 3369, 3371, 3373, 3375, 3377, 3379, 3381, 3383, 3385, 3387, 3389, 3391, 3393, 3395, 3397, 3399, 3401, 3403, 3405, 3407, 3409, 3411, 3413, 3415, 3417, 3419, 3421, 3423, 3425, 3427, 3429, 3431, 3433, 3435, 3437, 3439, 3441, 3443, 3445, 3447, 3449, 3451, 3453, 3455, 3457, 3459, 3461, 3463, 3465, 3467, 3469, 3471, 3473, 3475, 3477, 3479, 3481, 3483, 3485, 3487, 3489, 3491, 3493, 3495, 3497, 3499, 3501, 3503, 3505, 3507, 3509, 3511, 3513, 3515, 3517, 3519, 3521, 3523, 3525, 3527, 3529, 3531, 3533, 3535, 3537, 3539, 3541, 3543, 3545, 3547, 3549, 3551, 3553, 3555, 3557, 3559, 3561, 3563, 3565, 3567, 3569, 3571, 3573, 3575, 3577, 3579, 3581, 3583, 3585, 3587, 3589, 3591, 3593, 3595, 3597, 3599, 3601, 3603, 3605, 3607, 3609, 3611, 3613, 3615, 3617, 3619, 3621, 3623, 3625, 3627, 3629, 3631, 3633, 3635, 3637, 3639, 3641, 3643, 3645, 3647, 3649, 3651, 3653, 3655, 3657, 3659, 3661, 3663, 3665, 3667, 3669, 3671, 3673, 3675, 3677, 3679, 3681, 3683, 3685, 3687, 3689, 3691, 3693, 3695, 3697, 3699, 3701, 3703, 3705, 3707, 3709, 3711, 3713, 3715, 3717, 3719, 3721, 3723, 3725, 3727, 3729, 3731, 3733, 3735, 3737, 3739, 3741, 3743, 3745, 3747, 3749, 3751, 3753, 3755, 3757, 3759, 3761, 3763, 3765, 3767, 3769, 3771, 3773, 3775, 3777, 3779, 3781, 3783, 3785, 3787, 3789, 3791, 3793, 3795, 3797, 3799, 3801, 3803, 3805, 3807, 3809, 3811, 3813, 3815, 3817, 3819, 3821, 3823, 3825, 3827, 3829, 3831, 3833, 3835, 3837, 3839, 3841, 3843, 3845, 3847, 3849, 3851, 3853, 3855, 3857, 3859, 3861, 3863, 3865, 3867, 3869, 3871, 3873, 3875, 3877, 3879, 3881, 3883, 3885, 3887, 3889, 3891, 3893, 3895, 3897, 3899, 3901, 3903, 3905, 3907, 3909, 3911, 3913, 3915, 3917, 3919, 3921, 3923, 3925, 3927, 3929, 3931, 3933, 3935, 3937, 3939, 3941, 3943, 3945, 3947, 3949, 3951, 3953, 3955, 3957, 3959, 3961, 3963, 3965, 3967, 3969, 3971, 3973, 3975, 3977, 3979, 3981, 3983, 3985, 3987, 3989, 3991, 3993, 3995, 3997, 3999, 4001, 4003, 4005, 4007, 4009, 4011, 4013, 4015, 4017, 4019, 4021, 4023, 4025, 4027, 4029, 4031, 4033, 4035, 4037, 4039, 4041, 4043, 4045, 4047, 4049, 4051, 4053, 4055, 4057, 4059, 4061, 4063, 4065, 4067, 4069, 4071, 4073, 4075, 4077, 4079, 4081, 4083, 4085, 4087, 4089, 4091, 4093, 4095, 4097, 4099, 4101, 4103, 4105, 4107, 4109, 4111, 4113, 4115, 4117, 4119, 4121, 4123, 4125, 4127, 4129, 4131, 4133, 4135, 4137, 4139, 4141, 4143, 4145, 4147, 4149, 4151, 4153, 4155, 4157, 4159, 4161, 4163, 4165, 4167, 4169, 4171, 4173, 4175, 4177, 4179, 4181, 4183, 4185, 4187, 4189, 4191, 4193, 4195, 4197, 4199, 4201, 4203, 4205, 4207, 4209, 421

Ir-Rabat kien hemm il-knisja ta' San Gorg, *Hagios Georgios*, qaddis b'devazzjoni mill-aqwa fost il-Griegi. San Gorg sar popolari fil-Punent wara rakkont li kien deher ihares lill-Franki waqt il-battalja ta' Antijokja fis-sena 1098. Rakkonti oħra jorbtuħ ukoll ma' battalji ta' Konti Ruggieru I. Il-qima lejn San Gorg f'Modica, iċ-ċentru tal-kult tiegħu fi Sqallija, żviluppat fi żmien Ruggieru II u l-knisja ddedikata lilu Modica kienet żgur wieqfa fis-sena 1150.

Tnejn mill-persuni li jawtentikaw il-kopja tal-poeżija li qiegħda tiġi ppubblikata – kopja li hi bejn wieħed u iehor ta' tmiem is-seklu tlettax, jiġifieri ta' żmien l-imsemmi testament – huma d-Djaknu Phillipos Gautes (li minnu nholoq il-kunjom *Gauci*, il-*Ghawda*) u n-Nutar Bartolomaios. It-tnejn jiffirmaw bil-Grieg.

L-awturi jagħtu diversi provi oħra tal-influenza Griega mill-antroponomija, jew l-ismijiet tal-familji; mit-toponomija, l-ismijiet tal-postijiet; minn prattiċi liturġiċi; minn hjiel arkitettoniku li kien jeżisti sekli ilu; u minn xhieda aġjografika.

7 • Konkluzżjoni

Il-Knisja ta' Ghawdex sas-sena 1250 – jikkonkludu tajjeb l-awturi – aktarx li kienet il-fulkru tal-hajja Kristjana fl-arċipelagu Malti għax sas-sena 1241 f'Ghawdex kienet joqogħdu 81% tal-Kristjani Maltin. Fis-sena 1250, l-Imperatur Federiku II ġieghel lis-Saraċini

Marija tielgħa s-sena mdawra mit-max-il apostlu waqt li qiegħda tnewwel iċ-ċintura lil San Tumas – wieħed mis-seba' inkwatri tal-politiku antik tal-Matriċi [Mużew tal-Katidral].

jikkonvertu bil-forza. Il-Kristjani f'Malta saru maġġuranza u allura s-sede episkopali kienet trasferita, iżda l-isqof sadanittant beda jgħix Palermo.

Għalhekk jista' jkun li l-Knisja ta' Santa Marija fil-Belt ta' Ghawdex tissejjjah Matriċi b'mod konsistenti – jikkonkludu tajjeb l-awturi tal-istudju – għaliex din il-Knisja kienet is-sede tal-isqof ta' Ghawdex u ta' Malta fi żminijiet bikrin.

SHOPPING. LEISURE. WELLBEING.

The Duke

SHOPPING MALL

A love for FASHION, an appetite for good FOOD, the need for WELLBEING...
The Duke has it all!

www.THEDUKEGOZO.com

Republic Street, Victoria ☎ 2155 8000

CORDINA PHOTO MARKET
33 Main Gate Street Victoria Gozo Malta tel: 21 556270

DIGITAL WEDDING ALBUMS

COLOUR PHOTOCOPY SERVICE
DVD AUTHORIZING SERVICE
PROFESSIONAL STILL & VIDEO SERVICES

MoneyGram **DIGITAL Printing**

S'airam The Framing Professionals

Frames, Paintings, Furniture

Tel: 2156 9189
Triq Qasam San Gorg, Victoria
(opposite Ta' Dirjani Supermarket)

GOZO

laundry & dry cleaning Ltd.

Factory A,
Xewkija Industrial Estate,
Xewkija XWK 3000, Gozo, Malta.
Tel: 2156 1203, Fax: 2156 3959

24 Hour

MAYJO CAR RENTALS

YOUR TRANSPORT SOLUTION

www.majjo.com.mt

PLAYPEN
TOYS & STATIONERY
30, Main Gate Street, Victoria - Gozo
Tel : 21561107

- PRINTING FROM ANY MEDIA IN COLOUR OR B&W
- PRINTING OF POSTERS AND BUSINESS CARDS
- COLOUR & B&W PHOTOCOPIES
- LAMINATIONS
- BINDING
- STATIONERY,
- PLANE PHOTOCOPIES UP TO A0
- MAGAZINES AND GREETING CARDS

ANTHONY'S FURNITURE

Għal kull xorta ta' xogħol fl-injam

"Mater Dolorosa"

Grunju Street, Nadur, Gozo

Tel: 2155 2251, Fax: 2155 1279

Mob: 9944 6107

BARGATE
BOOKSHOP

For All Your Stationery Needs
School Supplies
Colour & B/W Photocopies

G. Borg Olivier Street, Victoria, Gozo.

Tel: 2155 8545 • Mobile: 9944 7625

AEL Car
Rentals

Atopodi Entertaining Ltd

Atopodi Entertaining Ltd

Managing Director

Directing

Entertaining Ltd

Entertaining Ltd

1155555 1155555

1155555 1155555

1155555 1155555

1155555 1155555

1155555 1155555

1155555 1155555

SPECIAL OFFER!

RESIDENTIAL

COMMERCIAL

IL-FESTA TA' SANTA MARIJA**Mid-dokumenti fl-Arkivju Nazzjonali u mill-gazzetti (1850 - 1857)**

Waqt ir-riċerki li naghmel regolarment fl-Arkivju Nazzjonali u f'xi gazzetti, iltaqjt ma' taghrif interessanti b'raba mal-festa ta' Santa Marija fir-Rabat ta' Ghawdex bejn is-snin 1850 u 1957.

1850 Fis-sena 1850, il-Kapitlu tal-Matriċi kiteb lill-Gvernatur Sir Richard More O'Ferrall, biex ifakkru li fl-okkażjoni tal-festa ta' Santa Marija fil-15 ta' Awwissu, is-salut isir bil-kanuni u mhux bil-maskli.

Din it-talba tal-Kapitlu tal-Matriċi waslet il-Palazz fil-15 ta' Lulju, 1850, u għet sottomessa lill-Gvernatur fl-istess jum. Fl-istess jum ukoll, William Sim, l-Aġent Segretarju Prinċipali tal-Gvern, kiteb lill-Kapitlu tal-Matriċi f'isem il-Gvernatur. F'din l-ittra informa lill-kanonċi li skont *General Order* mahruga fis-sena 1828, kellhom jintuzaw biss il-maskli fejn jidhol salut marbut ma' knejjes, u mhux kanuni, u koll maskla li tiġi sparata ma' kellhiex taqbeż il-piż ta' 2½ ounces of gunpowder, uqtejn u nols ta' porvli.

L-ittra tkompli tinforma lill-Kapitlu li l-Gvernatur ma kellux l-awtorità li jid il-kwantità tal-porvli. Madanakollu, b'turija ta' solidarjetà mal-petizzjoni tal-Kapitlu, kien qatagħha li se jjer iħallas hu nifsu biex tiżdied il-kwantità tal-porvli. Hekk is-salut isir kif kien jixtieq il-Kapitlu tal-Matriċi.¹

Biex dan żgur isehh, fl-istess jum William Sim, l-Aġent Segretarju Prinċipali tal-Gvern, kiteb lill-Lwogotenent il-Kurunell C.M. Bayley. Infurmah li l-Kapitlu tal-Matriċi reġa' għamel it-talba biex is-salut f'Santa Marija isir bil-kanuni u mhux bil-maskli. Għaldaqstant, flimkien ma' din l-ittra, kien qiegħed jehmeż kopja tal-ittra li l-Gvernatur O'Ferrall kien bagħat lill-Kapitlu tal-Matriċi, wara li rċieva t-talba tagħhom. Hu kien mitlub jagħti l-ordnijiet biex ix-xewqa tal-Kapitlu ssehh.²

1852 Dwar il-Festa ta' Santa Marija fis-sena 1852, insibu taghrif f' tliet gazzetti lokali: *L'Ordine* (21-VIII-1852); *The Malta Times* (17-VIII-1852); u *The Malta Mail* (26-VIII-1852).

L'Ordine kitbet li f'Ghawdex il-Kapitlu u l-kleru tal-Matriċi u l-popolazzjoni kollha, bil-ferh tas-soltu u b'entuzjażmu reliġjuż mill-aqwa, iċċelebraw il-festa tal-patru ta' tagħhom. Immens kien il-konkors tan-nies minn Malta. Nhar il-festa saru t-tigrijiet taż-żwiemel, li kienu ta' pjaċir kbir għall-folla.³

The Malta Times tghidilna li s-Sibt, 14 ta' Awwissu, lejlet Santa Marija, il-kwiet li ssoltu jsaltan fir-Rabat ta' Ghawdex kien mitmum b'sorpriża min-numru straordinarju ta' nies li din is-sena ngħabru biex jaraw il-murtali u l-logħob tan-nar. "Il-ghada saru t-tigrijiet taż-żwiemel."

The Malta Mail tagħti rapport twil u dettaljat hafla. Il-gazzetti tghidilna, li meta s-Sibt, 14 ta' Awwissu, l-aħhar raġġi tax-xemx kienu sparixxew fil-punent tal-ġżira, il-knisja Matriċi, l-uffiċċju tal-pulizija, u d-djar prinċipali tal-ġżira kienu mixegħla waħda. In-numru ta' viżitaturi minn Malta kien tant kbir li l-lukandi ma kellhomx post għal kulhadd, bosta kellhom jiġbqu fit-toroq matul il-lejl.

Fl-ghaxra ta' bil-lejl, kien hemm wirja kbira ta' logħob tan-nar, maħduma minn esperti minn Birkirkara li s-servizzi tiegħu ġew mitlub għall-okkażjoni u kolloxx mar sewwa.

Il-gazzetta tidhol fid-dettal dwar il-mod kif kien imzejjen l-uffiċċju tal-pulizija fil-pjazza prinċipali. Taht id-direzzjoni tal-Kumitat tal-Mixegħla, dan kien imzejjen bi kwantità ta' tazzi u liedna. Id-djar tal-abitanti tal-Pjazza kienu wkoll mixgħula. Tghid ukoll li fuq il *Café de Commercio* kien hemm "an exquisite model of a speronara or trading boat".

Fit-Tokk daqqet banda mill-Belt Valletta, fil-waqt li fid-dar ta' Avukat famuż kien hemm kunċert vokali u strumentali. Il-gazzetta, tkompli r-rapport tagħha b'dan il-mod: "in fact to sum up the whole, Gozo and more particularly Rabat the chief town presented a shoal of stars, a sea of lamps, and one overwhelming blaze of lights with innumerable devices!"

Il-gazzetta tkompli wkoll tghidilna li s-Sibt filghodu (14 ta' Awwissu) saret bhas-soltu l-wirja ta' Santa Marija.

Nhar Santa Marija filghodu saret il-

purciġġjoni li thabbret fil-bidu tagħha bl-isparar tal-kanuni mill-batterija taċ-Ċittadella. Fiha hadu sehem il-kanonċi lebsin dekorazzjonijiet ċelesti. Wara, fil-knisja Matriċi kien hemm quddiesa solenni, li fiha hadu sehem uhud mill-kantanti prinċipali tat-teatru ta' Malta, meghjuna minn xi dilettanti Għawdxin.

Fil-hamsa ta' wara nofsinhar, il-paljiġiet jew premijiet tat-tigrija tnizzlu bid-daqq tal-banda, għall-palk fejn kien hemm l-imballfin tal-ġiri. It-tigrijiet bdew fis-sitta ta' filghaxija.⁵

1855 *The Malta Times* tibda bit-tagħrif li din is-sena il-festa ta' Santa Marija habtet l-Erbgha u li n-numru ta' viżitaturi minn Malta kien kbir hafna. Lejlet il-festa kien hemm mixeghla kbira u hafna loghob tan-nar.

Il-gazzetta tkompli tghidilna li l-unika innovazzjoni ta' dik is-sena kienet il-Wirja Agrarja li ġiet organizzata mis-Socjetà Agrarja ta' Malta taht l-awspiċċi ta' Sir William Reid, Gvernatur, li bil-ġenerożità tiegħu tas-soltu u tal-Kumitat ta' għotja sabiha ta' flus. Il-partecipazzjoni f'din il-wirja kienet miġfija għal Għawdex biss, u bhal dik tal-Buskett f'Malta, hemm il-hsieb li tibda ssir ta' kull sena.⁶

1856 *The Malta Times* tagħti rapport twil hafna dwar il-festa ta' din is-sena meta kienet habtet il-Gimgha.

Il-gazzetta bdiet ir-rapport tagħha dwar il-festa b'kumment daqsxejn eżagerat billi kitbet: "Last Friday being the Festival of the Assumption, all the world was to be found at Gozo. Never was there such a concourse of people assembled there on any preceding anniversary of Santa Marija."

Il-gazzetta tagħtina rapport dettaljat dwar il-mezzi tat-trasport li ntużaw biex wasslu lin-nies sa Għawdex. Għal jumejn qabel il-festa, l-isteam-tug *Dragon* kien impenjat igorr il-passiġġieri lejn Għawdex. Il-Hamis, 14 ta' Awwissu fil-hamsa ta' wara nofsinhar, l-isteamer *Sovereign* telaq lejn Għawdex

b'numru kbir ta' nies biex jaraw il-loghob tan-nar filghaxija u l-purciġġjoni u t-tigrijiet l-ghada. Il-vapur reġa' lura minn Għawdex l-ghada, fit-tmienja ta' fil-ghaxija meta spiċċa kollox.

Id-*Dragon* li għamel vjaġġ iehor lejn Għawdex il-Gimgha, 15 ta' Awwissu, filghodu, ġieb lura diversi passiġġieri li, billi ma hadux ikel magħhom, ma sabu xejn x'jieklu u għalhekk kellhom imorru lura Malta nofshom bil-ġuh. Iżda skont rapporti li waslu lill-istess gazzetta, ir-raġuni għaliex dawn irritornaw lura ma kinitx kwistjoni tal-ikel, billi jinġhad li kien hemm provvista adegwata, "iżda n-nuqqas ta' akkommodazzjoni".

Billi kien il-Gimgha ma' kienx hemm provvista ta' laham, iżda filghodu kien hemm kwantità diċenti ta' hut frisk u matul il-jum kienu jinstantu bl-abbundanza għaġin ta' kull kwalità, butir, u ġobon. Il-hobż kien skars f'għeluq il-festa u l-isteamer reġa' ntbagħat Malta biex iġib provvista ta' hobż.

Il-gazzetta kkonkludiet ir-rapport tagħha billi stqarret li: "The festival was on the whole highly successful. The fireworks were good, the procession and churches well attended and the races went off without accident. The Gozitans reaped a little harvest from the advantage they had of the immense number of visitors from the elder sister island."⁷

1857 *L'Ordine* tghidilna li l-festa ta' Santa Marija kienet aktar splendida u brillanti mis-soltu mhabba n-numru straordinarju ta' nies li marru lejn Għawdex, għal flett ijiem konsekuttivi fuq it-tliet vapuri *Tillarney*, *Dragon*, u *Bulldog*.⁸

¹ Letter to the Chapter of the Collegiate Church Gozo (15 Jul 1856) 1 : NAM - Arkivju Nazzjonali Malta, CSG/04/23.

² Letter to Colonel Bayley (15 Jul 1850) 1, ibid.

³ *L'Ordine* (21 Aug 1852).

⁴ *The Malta Times* (17 Aug 1852).

⁵ *The Malta Mail* (20 Aug 1852).

⁶ *The Malta Times* (21 Aug 1855).

⁷ *The Malta Times* (19 Aug 1856).

⁸ *L'Ordine* (21 Aug 1857).

Din il-harġa ta' *Il-Għid tal-Assunta* ġiet tqum €3 il-kopja

Kun ġeneruż fl-offerta tiegħek

PAVALJUN GHAL FUQ L-INKWATRU TITULARI

Hija xewqa li ilha tberren f'moħħ hafna parruċċani tal-Katidral, li **l-inkwtru titulari tal-Assunta**, impitter minn Michele Busuttil fis-sena 1791 – inkwtru li jsebbah il-kor tal-Katidral tagħna – ikompli jiġi nżefjen b'sopraporta u pavaljun, disinn ta' Renzo Gauci. Mingħajr l-iċken dubju dawn ikompli jagħtu dehra aktar maestuża lill-Katidral. Dan jixraq hafna mhux biss għax dan l-inkwtru titulari huwa nkurunat, imma wkoll għaliex Santa Marija u l-Katidral tagħha jixirqilhom l-aħjar.

Billi fis-sena 2011 se jrin nżeelebraw it-300 sena mill-ftuħ tal-knisja Katidrali, hsiabna li tkun okkażjoni tajba li naghmlu din l-opra maestuża. Hekk inkompli ma'dak li għamlu ta'qabilna, inkompli nzejnu d-dar ta' Alla u nagħtu għeħ lil Santa Marija.

Billi l-Katidral jixraq l-aħjar, hija xewqa tagħna li din l-opra tinhadem fil-fidda biex tkun xierqa u dinjituża. Minkejja li dan huwa proġett ambizzjuż u li ser jiswa lill-parroċċa s-sonima ta' madwar €50,000, aħna konvinti li bil-għajnu generuża ta' kulhadd jirmexxilna naghmlu din l-opra.

Għalhekk nixtiequ nappellaw lil kull membru ta' din il-komunità parrokkjali sabiex jagħti s-sehem tiegħu halli din l-opra tkun tista' titwettaq. Ftit mingħand kulhadd iwassal biex din l-opra sabiha ssir possibbli.

Grazzi!

L-ewwel gabra li saret bieb bieb f'it-toroq tal-parroċċa għal din l-opra telgħet għal iktar minn 12,000 ewro. Grazzi u nkompli nkunu generużi.

Agħti sehmek. Kun generuż!

Nhar l-14 ta' Awwissu, 2011 jahbat **it-tielet ċentinarju mill-ftuħ tal-Katidral**. Inkunu generużi fl-offerti tagħna halli kemm **ir-restawr tal-faċċata tal-Katidral**, u kemm **l-opra tal-pavaljun tal-fidda fuq l-inkwtru titulari** jkunu lesti għaċ-ċentinarju.

30,000 SEGWEW IR-RADJU KATIDRAL ONLINE TV

90.90 FM STEREO

www.radjukatidral.com

Radju Katidral 90.90 FM Stereo ghadu kif għalaq għaxar snin ta' transmissjonijiet. Kien ittrasmetta għall-ewwel darba nhar it-23 ta' Diċembru 1999.

Is-sena l-oħra **Radju Katidral • lehen il-Katidral f'darek** – żamm statistika ta' dawk kollha li mit-3 ta' Awwissu 2009 sal-15 ta' Awwissu 2009 seggew Radju Katidral ONLINE TV.

F'dawn il-ġranet kienu b'kollox 30,057 dawk li linkjaw ma' Radju Katidral ONLINE TV. Mhux numru żgħir xhin tiehu f'kunsiderazzjoni n-numru tal-membri tal-parroċċa tagħna. Naturalment ifisser li kienu hafna dawk barra mill-parroċċa u dawk barra minn pajjiżna li għamlu *link* mal-*website* tar-radju. Kif wiehed jistenna, l-ikbar numru ta' *links* saru nhar il-Għid tal-Assunta, 15 ta' Awwissu 2009. Dak inhar il-linkjaw mas-sit ta' Radju Katidral ONLINE TV 10,315. Il-programm *Waslet il-Kbira* ta' lejler il-festa kien segwit minn 'il fuq minn 7,000 telespettatur.

Din l-istatistika turi kif għat-tieni sena konsekuttiva Radju Katidral ONLINE TV kien ta' suċċess kbir. Dan is-suċċess hu rifless b'mod ċar minn dawn l-istatistiċi konvinċenti li huma ta' kuraġġ għal dawk kollha li b'tant sagrifizzju personali jahdmu biex dan is-servizz ta' Radju Katidral ONLINE TV seta' jsir possibbli.

Ix-xogħol isir totalment b'mod voluntarju, iżda l-apparat biex isir dan kollu jkunu hafna flus. Għalhekk waqt li ngħidulkom *Grazzi hafna* tal-fiduċja u tal-interess tagħkom f'Radju Katidral u Radju Katidral ONLINE TV, nistednukom tkunu ġenerużi.

Aghmel id-donazzjoni tiegħek – anki jekk zghira – minghajr dewmien billi ssegwi l-istruzzjonijiet fuq:

<http://www.radjukatidral.com/donations.html>

Santa Marija mis-sema tpattilek żgur għall-gid li jista' johroġ bid-donazzjoni tiegħek. *Grazzi* mill-ġdid.

Radju Katidral 90.90 Fm St

Lehen il-Katidral f'darek
10 SNIN TA' SERVIZZ

xikservices

Stefan Scicluna
Managing Director

GOZOBEST
PROPERTIES

20A, Fortunato Mizzi Street, Victoria VCT 2571, Gozo - Malta
M: (+356) 79949357 T: (+356) 21565620 | 21566324 F: (+356) 27565620
E: info@xikservices.com

www.gozobestproperties.com

CARL SCERRI

IL-VELJA TA' SANTA MARIJA

Velja fil-Pjazza tal-Katidral. Nhar il-Gimgha, 7 ta' Awwissu 2009, l-Arċipriet Ġuzepp Attard mexxa sahra ta' talb, tifhir, u katekezi f'għieh Santa Marija mtellgħa s-sema fil-Pjazza tal-Katidral bi thejjija għas-solennità tal-15 ta' Awwissu. Hadet sehem kongregazzjoni kbira li mliet il-pjazza armata għal tal-apposta. L-istatwa devota ta' Santa Marija nharget fil-bieb tal-knisja.

Is-sahra fethet b'purċissjoni mit-tfal li offrew bukketti ta' fjuri, xemgħa, u incens lill-Madonna f'isem il-komunità parrokkjali. Sar qari mill-Kotba Mqaddsa u kant ta' salmi u innijiet oħra. Animaw is-sahra l-Chorus Ecclesiae Cathedralis, u l-Cathedral Youth Choir.

L-organizzazzjoni nistghu nġid li kienet perfetta u kienet esperjenza spiritwali mill-iktar profonda. Fit-tmiem, id-ditta Savina, parti mill-kumpanija ta' Magro Brothers, offriet biċċa qubbajt lil dawg kollha preżenti.

George Borg Olivier Street,
Victoria, Gozo

Tel: 21 565 565

email: info@gbsl.eu

WE SELL QUALITY

**RESTAURANT/SUPERMARKET
POS SYSTEMS**

MARK FARRUGIA TA' LIPPU

*Suppliers of Fresh Fruit
and Vegetables*

30, Fountain Street,
Victoria, Gozo
Tel: 2155-3327

Il-Għid tal-Assunta • supplement

Dun Maximillian Grech
Sacerdot Għid

Maximillian Grech twieled ir-Rabat, Għawdex, nhar is-7 ta' Ottubru 1985, minn Nicholas u Diana Grech, mill-parroċċa ta' Santa Marija fil-Katidral. Irċieva l-edukazzjoni primarja f'St Francis School tal-Belt Victoria, dik sekondarja fil-Liċeo Nino Cremona, u dik post-sekondarja f'Sir M'Ang Refalo Centre for Further Studies fil-Belt Victoria. Maximillian, għal dawk midhla tas-Socjetà Filarmonika Leone hu eks-bandist u sas-sena 2003 kien iduqg klarinet.

Fis-sajf tal-2003 ressaq it-talba tiegħu lill-Isqof Nikol Ġ. Cauchi, dakinhar Isqof ta' Għawdex, sabiex jibda l-formazzjoni saċerdotali tiegħu fis-Seminarju Maġġuri tal-Qalb ta' Gesù, talba li kienet aċċettata u f'Ottubru 2003 beda l-mixja tiegħu fis-Seminarju. Tul l-ewwel tliet snin ta' formazzjoni fis-seminarju għamel diversi esperjenzi pastorali f'diversi parroċċi f'Għawdex fosthom tal-Katidral, taż-Żebbuġ, ta' San Lawrenz, u tax-Xewkja.

Bejn Awwissu 2006 u Settembru 2007, għamel l-esperjenza tas-sena barra fid-Djoċesi ta' Torin, ġewwa l-Italja, ma. Dun Joe Galea, il-mibki kappillan tal-parroċċa tas-Santissima Trinità, fil-Belt ta' Nichelino. Dun Joe Galea kien miet f'din l-istess sena wara marda qasira li hakmitu.

Lura Għawdex kompli l-istudju tiegħu tat-teoloġija fis-Seminarju Maġġuri ta' Għawdex. Il-Hadd, 11 ta' Novembru 2007, kien aċċettat formalment flimkien ma' shabu, mill-Isqof Mario Grech, bħala kandidat għall-ordinazzjoni djanonali u presbiterali fil-knisja Arċipretali ta' Għajnsielem. Il-Hadd, 24 ta' Frar 2008, kien istitwit *Lettur* fil-bażilika Kolleġjata tal-Għarb. Il-Hadd, 7 ta' Diċembru 2008, kien istitwit *Akkolitu* fil-knisja Parrokkjali ta' Kerċem. Kien ordnat Djaknu mill-E.T. Mons Isqof Mario Grech fil-Knisja Katidrali ta' Għawdex nhar it-23 ta' Gunju 2009. Tul dawn l-aħbar sentejn ta' formazzjoni fis-seminarju għamel esperjenza pastorali fil-parroċċa tal-Madonna tas-Sokkors u San Girgor il-Kbir. Ta' Kerċem, fil-knisja Katidrali ta' Għawdex, u għal xi żmien fis-Santwarju ta' Marija Bambina, l-Isla, Malta.

Esperjenza unika bħala djaknu kienet dik li jgħabbar, bil-kant, l-Ewangelju fil-quddiesa Pontifikali mmexxija mill-Qdusija Tiegħu l-Papa Benedittu XVI fuq il-Fosos tal-Furjana, nhar it-18 ta' April 2010 fl-okkażjoni tal-1950 mill-waslu ta' San Pawl f'Pajjiżna.

Maximillian Grech kien ordnat presbiteru l-Hadd, 13 ta' Gunju 2010, fil-knisja Katidrali tad-Djoċesi ta' Għawdex. Iċċelebra l-Ewwel Quddiesa Solenni ta' Radd il-Hajr lil Alla nhar is-Sibt, 7 ta' Awwissu 2010, fl-istess Knisja Katidrali. Wara s-sajf huwa mistenni jagħmel l-ewwel esperjenza bħala saċerdot fil-Parroċċa ta' Santa Luċija, Ruma, u fl-istess hin jissokta l-istudju tiegħu fit-Teoloġija Fundamentali ġewwa l-Pontificia Università Gregoriana.

XI TFISSER TKUN SAĊERDOT?

Kull bniedem jagħmel minn kolloxx biex ikun ferhan. Jipprova jikked dan il-ferh b'kull mod possibbli sabiex jipprova jagħti sens u kulur lill-hajja tiegħu u jneħhi l-voji li hemm f'qalbu. X'inhi r-riċetta li jagħti Gesù fil-vangelu li tagħmel il-bniedem ferhan? Semplici, imma impenjattiva: *Hobb!* U kif tista' thobb? L-ewwel u qabel kolloxx billi tiskopri l-imhabba li biha Hu habba l-ewwel. Din hi il-vokazzjoni - *is-sejha* - ta' kull bniedem: li tiskopri l-imhabba ta' Gesù għalik biex imbagħad tirrikambjaha. Din l-iskopertà tikkonkretizza ruhha f'avventura unika u irrepetibbli: il-hajja tagħna, il-hajja tiegħi, b'mod partikolari fl-għażliet iż-żgħir u l-kbar li nagħmel ta' kuljum. Ngħid għalija, ippruvajt inwieġeb għas-sejha tal-imhabba ta' Gesù għalija billi nipprova nsewgiw mill-qrib fit-triq tas-saċerdozju.

Min hu s-saċerdot? L-Ittra lil-Lhud tagħtina hjiel meta tgħid li s-saċerdot hu *mehud minn fost il-bnedmin* - dan ifisser li hu wkoll bniedem u għalhekk, hu dak li jista' jagħder lil dawk li ma jafux jew jiżbaljaw, għax huwa stess imlibbes bid-dghufija umana. Is-saċerdot hu *majegħed għall-bnedmin* - dan ifisser li hu ġie magħżul minn Alla mhux biex ikun sewwa hu, imma biex ikun għall-qadi tal-oħrajn, bħal Kristu li *ma ġiex biex ikun moqdi imma biex jaqdi* l-Ida dan il-qadi tas-saċerdot, tkompli tghidna l-Ittra lil-Lhud, għandu jkun *f'dak li għandu x'jaqsam ma' Alla*. Dan ifisser li s-saċerdot irid jaqdi l-ewwel u qabel kolloxx li-affarijiet qaddisa, fejn jidhol l-akbar ġid tal-bniedem: ir-relazzjoni tiegħu ma' Alla. Dan kollo s-saċerdot jgħixu f'għaqda ma' Kristu, li wahdu hu l-Qassis il-Kbir u ta' dejjem.

Li timxi wara l-Mulej u li tgħix skont is-sejha tiegħu, kemm is-sejha għaz-żwieġ, kemm il-hajja tas-saċerdozju jew dik ikkonsagrata, m'hix haġa faċli: titlob minna impenn u sagraficcju. Gesù stess tkellem ċar dwar dan ma' dawk li riedu jimxu warajh bis-serjetà. Gesù ma jwegħidx kumdità, unuri, jew is-suċċessi tad-dinja. Jiggarantilna biss il-veru ferh, il-paċi tal-qalb li xejn u hadd majista' jagħtina.

Mane nobiscum Domine... Ibqa' magħna Mulej... Ibqa' miegħi Mulej... b'mod speċjali meta jaqa' d-dlam madwar, meta l-entuzjażmu li nsewgiw jonqos, meta l-orizzonti jiċċajpar. Din hi l-talba tiegħi li mixtieqi li takkumpanjani tul din il-missjoni li-ġdida tiegħi li ser nibda minn hawn u flit iehor, il-missjoni li nwassal lil Gesù lill-oħrajn sabiex ngħinjom jiskopru huma wkoll x'jista' jagħmel il-Mulej jekk nisimgħu l-Kefna tiegħu u jekk nilqgħu l-imhabba li hu għandu lejna, u nhallux isir il-Hajja tal-hajja tagħna!

Ritratt: The Photoshop - Max Xuerob

It-Tfal tal-Ewwel Tqarbina • 6 ta' Ġunju 2010

Ritratt: Cordina Photo Studio - John Cordina

It-Tfal li rċewew is-Sagrament tal-Griżma tal-Isqof • 3 ta' Ġunju 2010

IS-SEMINARISTA JOHN MEILAK • ORDNAT DJAKNU

Nhar il-Hadd, 20 ta' Ġunju 2010, John Meilak mill-parroċċa tal-Katidral kien ordnat djaknu mill-E.T.Mons. Mario Grech, flimkien ma' hames seminaristi oħra.

John Meilak twieled nhar is-26 ta' Ġunju 1982, ir-Rabat-Ghawdex, bin Publiju u Tarcisja Gauci. Huwa l-iżgħar wild fost erba' ahwa. Irċieva l-edukazzjoni primarja tiegħu fl-iskola tas-Sorijiet Frangiskani tal-Qalb ta' Ġesù, ir-Rabat, u l-edukazzjoni sekondarja fil-Liċeo Ninu Cremona. Kompla l-istudji post-sekondarji fis-Sixth Form Sir Mikelang' Refalo ta' Ghawdex. Fil-tmiem hu dahal is-Seminarju biex ikompli l-istudji Filosofici u Teologici għas-saċerdozju.

John dahal abbat i-Katidral fis-sena 1993. Bhala abbat i bhala seminarista, John kien membru fil-grupp tal-vokazzjonijiet u hadem bl-ikbar effiċjenza biex iġib 'l quddiem dak kollu li jsir fil-Katidral. Mat-tmiem Fis-sena 2003, ma' tmiem l-istudji post-sekondarji, huwa għamel sena ta' esperjenza fil-parroċċa ta' Saint Mary f'Gosport, l-Ingilterra. Lura Ghawdex, hu dahal is-seminarju f'Settembru 2004 flimkien ma' hames seminaristi oħra.

Is-sena intermedjarja f'nofs l-istudji tiegħu, bejn l-2007 u l-2008, għaddiha fil-parroċċa tan-Natività Ruma – sena li matulha studja l-liturġija fl-Università Pontificja ta' Sant'Anselmu. Din l-aħhar sena kien qiegħed iservi bhala seminarista fil-parroċċa tal-

Madonna ta' Loreto, Ghajnsielem fejn huwa mistenni li jibqa' jservi anki matul din is-sena tad-Djkonat. Matul dan is-sajf se jjer jofri s-servizz tiegħu fil-parroċċa ta' Santa Katarina, Żejtun-Malta.

F'din l-okkażjoni, iġidilna John Meilak, niftakar f'dak li naqraw fl-Atti tal-Appostli (kapitlu 6) fejn tissemma l-għażla tal-ewwel seba' djakni: ġew magħżula sebat irġiel u wara li l-Appostli "talbu u qiegħdu jdejhom fuqhom," afdawlihom il-ministeru djakonali jiġifieri ministeru ta' qadi, ta' servizz fil-Knisja.

Qiegħed inkun ordnat djaknu biex nagħti sehem fiċ-ċelebrazzjonijiet liturġici għall-ġid tal-komunità. Nagħti s-servizz tiegħi bl-amministrazzjoni ta' xi sacramenti u bix-xandir tal-Kelma ta' Alla. Nagħti wkoll il-ghajnuna tiegħi għall-bini tal-komunità nisranija bis-servizz, bit-talb, u bl-eżempju.

Importanti hafna li nhabrek għal dawk id-disposizzjonijiet mehtieġa biex is-servizz tiegħi jkun joghġob 'l Alla u jkun ta' ġid għall-poplu tiegħu. Fost dawn id-disposizzjonijiet hemm ir-rabta mal-Isqof tagħna, il-ġenerożità għas-salvazzjoni tal-erwieh, u l-fedeltà fil-konsagrazzjoni tiegħi lil Alla.

Għalhekk nixtieq li din il-komunità tal-Katidral tiftakar f'ija u fi shabi fit-talb biex tingħata lilna l-grazzja mehtieġa marbuta mall-ministeri tad-djkonat.

IL-GRUPP TAL-ABBATINI U TAL-VOKAZZJONIJIET

"Skond il-hsieh ta' Alla, kull bniedem jitwieled biex jiżviluppa ruhu, ghax il-hajja ta' kull bniedem hija destinata minn Alla ghal xi missjoni". Hu b'dawn il-kelmiet, li l-Papa Pawlu VI jiddeskrivi hajjet il-bniedem fl-enciklika tieghu *Populorum Progressio*.

Kull hajja ghandha quddiemha missjoni x'taqdi, missjoni li ma tigix mix-xewqat u l-ideat tal-bniedem, imma minn Alla. Hafna jharsu lejn is-sejha li Alla jagħmel lil kull wiehed minna bhala sejha li tpoġġi sarima fuq il-libertà umana. Izda kif jippreċiża l-Papa Pawlu VI, il-missjoni li Alla jafdalna "tagħtina l-vera idea tal-hajja tal-bniedem". Kull sejha li Alla jagħmel, hija sejha ta' mhabba, u l-bniedem mabbub għandu tabilhaqq il-vera idea tal-hajja. Alla, illi jhobbna bi mhabba għamja, mhux talli ma jéahhadniex mil-libertà, imma jiehu r-riskju li jagħti l-lana, bnedmin dghajfa, li nagħzlu. Jagħtina è-èans biex inwieġbu lura għas-sejha li hu jagħmlilna.

Il-grupp tal-abbatini u l-vokazzjonijiet tagħna jgħinna halli nagħrfu l-missjoni li Alla qiegħed jafdalna, u jgħinna nwieġbu għas-sejha ta' Alla. Biex jintlahaq da il-ghan, il-Grupp tal-Vokazzjonijiet jorganizza hafna attivitajiet matul is-sena. Żewġ laqgħat ta' x'ehta spiritwali huma z-żewġ irtiri li norganizzaw: l-ewwel wiehed fl-Avvent fid-dar tal-Patrijiet Frangiskani, Ghajnsielem; it-tieni, fir-Randan f'Dar Porzjunkola, Bahar iè-Çagħaq. Matulhom nieqfu mir-rutina u nirriflettet x'inh i s-sejha li Alla qiegħed jagħmlilna. Hekk tinholoq fina art fertili għall-vokazzjoni li għaliha Alla qiegħed isejhilna.

Il-vokazzjoni ma tolqotx biss id-dimensjoni spiritwali tal-bniedem, imma t-totalità tiegħu.

L-attivitajiet tagħna għalhekk m'humiex biss ta' natura spiritwali. Fost dawn insemmi l-wirja *L-Idla tal-Mulej* li nagħmlu fi żmien il-Gimgha l-Kbira fil-kappella ta' Santa Barbara. Din tfsiser hafna xogħol, izda tghin lil kull membru johrog il-kwalitajiet tiegħu. Attività oħra hi *live-in* illi nagħmlu Malta matul is-sajf numru ta' hargiet kulturali.

Nirringrazzja, f'isem il-grupp tal-vokazzjonijiet, lill-parruċċani tal-Katidral għall-imhabba li juru ma' dan il-grupp l-iktar fl-attivitajiet ta' *fund-raising*.

Il-missjoni li Alla jafdalna tehtieg żvilupp kontinwu, żvilupp li jwassalna biex nagħrfu l-missjoni li Alla qiegħed isejhilna għaliha u hekk ngħixu l-vokazzjoni b'mod shih fil-hajja ta' kuljum. Nistednukom tiftakru fina fit-talb tagħkom biex bhal Ommna Marija Assunta, ahna nkunu lesti ngħidu dik l-*Iva* shiha tagħna għat-triq li Alla qed isejhilna għaliha. Il-festa t-tajba.

JOSEPH
DISPENSING OPTICIANS
50, Main Gate Street,
Victoria, Gozo.
Tel: 21550099
Tel/Fax: 21551242
Mob: 99822770

Committed to be the best value opticians offering professional eyecare needs at affordable prices

Dispensing Opticians: Mr. Joseph D. Gatt (F.R.D.S. (Lond))

Thermal Contact Lens Solution

Appointment For Eye Testing and Examination

Sun Glasses
Optical Frames
Contact Lenses & Solutions
Sterilising of Contact Lenses

JOSEPH BEZZINA

DUN FRANGISK SALIBA

HAMSin SENA SAĊERDOT • BENEFATTUR KBIR TAL-KATIDRAL

Frangisk Saliba, bin Karimnu u Marija Tawma, twieled ir-Rabat-Ghawdex nhar il-21 ta' Novembru, 1934.

Wara l-istudji tiegħu primarji u sekondarji beda l-mixxa għas-saċerdozju f'Ottubru tas-sena 1953, meta beda l-formazzjoni u l-istudji tiegħu fis-Seminarju Maġġuri tal-Qalb ta' Ġesù.

Fi tmiem l-istudji tiegħu, hu u t-tliet shabu kienu ordnati qassisin mill-E.T. Mons. Ġużeppi Pace, Isqof ta' Ghawdex, fil-Katidral ta' Ghawdex nhar it-2 ta' April 1960, *Sabato Sittientis*, is-Sibt li jiġi hmiestax qabel l-Għid il-Kbir.

Hu għamel l-ewwel quddiesa solenni fl-istess Katidral ta' Santa Marija nhar il-24 ta' April 1960. Niseg il-paniegirku tal-okkażjoni il-poeta Ghawdx Patri Matthew Sultana, kapuċċin.

Dun Frangisk għamel għaxar snin shah iservi l-Katidral bħala kappillan tal-Kor u bħala konfessur. Nhar il-11 ta' Lulju 1970, hu telaq lejn l-Istati Uniti tal-Amerika u kompli l-hidma pastorali tiegħu f'diversi parroċċi tad-djoċesi ta' Brooklyn, New York. Hawnehkk hadem bla heda speċjalment fost komunitajiet Taljani.

Dwar din l-esperjenza tas-safar, Dun Frangisk jistqarr li "s-snin li tagħmel is-safar

jimmaturawk hafna u jagħmlulek hafna ġid. L-importanti hu li wiehed jibqa' dejjem iżomm f'mohhu li hu saċerdot u li allura għandu dejjem ihares id-dinjità u l-obbligi li jġib miegħu dan l-istat."

Wara kważi sittax-il sena imsiefer, Dun Frangisk irritorna Ghawdex nhar it-12 ta' Frar 1986. Hu kompli l-hidma pastorali tiegħu fil-parroċċa tal-Katidral u f'diversi knejjes oħra ta' Ghawdex. Ta' kuljum jgħaddi sigħat twal fil-konfessjunarju f'diversi knejjes ta' Ghawdex jamministra s-sagrament tar-Rikonċiljazzjoni.

Dun Frangisk, haġa li f'it jafuha u li kien mingħalih ma kontx issemmiha, hu benefattur insinji tal-Knisja Katidrali. Hu hareġ nofs l-ispejjeż tal-qanpiena fustanija, il-qanpiena tan-nofs, li fil-fatt issemmiet Josepha-Francesca. Kien hu li hallas għas-sitt pissidijiet tal-fidda li jintużaw il-Katidral waqt it-Tqarbin. Matul is-snin irregala madwar erbgħin pjaneta lill-Katidral.

Hu fakkar il-hamsin sena saċerdozju b'quddiesa solenni l-Katidral il-Hadd, 11 ta' April 2010. Nawgurawlu u rroddulu haġr tal-generożità tiegħu.

NIFIRHU LIL...

Monsinjur Anton Refalo li nhar is-7 ta' Marzu 2010 ha l-pussess ta' Kanonku Kuġitur tal-Kapitlu Katedrali ta' Ghawdex bit-titlu ta' Monsinjur.

Dun Anton twieled ix-Xagħra nhar il-11 ta' Settembru 1943 u huwa l-hames wild fost

tlettax-il tifel u tifla ta' Nazzareno Refalo u Marija Zammit. Anton beda l-edukazzjoni tiegħu fl-iskola primarja tax-Xagħra minn fejn għadda għas-Seminarju Minuri għall-edukazzjoni Sekondarja tiegħu. F'Settembru 1961, dahal is-Seminarju Maġġuri tal-Qalb ta' Ġesù u beda l-istudji tiegħu għas-saċerdozju.

E.T. Mons. Nikol-Gużeppi Cauchi, Amministratur Appostoliku għal Ghawdex, ordnah qassis nhar il-11 ta' Mejju 1968. Drifti wara, hu mar Ruma fuq xogħol pastorali fil-Parroċċa tat-Trasfigurazzjoni fil-kwartier ta' Monteverde. Dam hemm tlettax-il sena jahdem speċjalment fost iż-żgħażaġh li fih sabu habib u rifuġju.

Lura x-Xagħra, inhatar kanonku tal-Kapitlu Kollegġjali u lahaq il-Kantur, post li jokkupa sal-hatra tiegħu bhala monsinjur. L-esperjenza ta' Ruma għabha miegħu u ntefa' b'ruhu u gismu għall-appostolat fost iż-żgħażaġh ta' rahal twelidu. L-Azzjoni Kattolika, sezzjoni Irġiel, kienet dak iż-żmien intemmet. Hu għalhekk ha f'idejh il-lokal tagħha u nġhata l-permess jifih bħala ċ-ċirklu taż-żgħażaġh. Għabar hemm hafna miż-żgħażaġh tax-Xagħra.

Monsinjur Salvu Muscat li nhar l-14 ta' Marzu 2010 ha l-pussess ta' Kanonku Kuġitur tal-Kapitlu Katedrali ta' Ghawdex bit-titlu ta' Monsinjur.

Salvu Muscat twieled in-Nadur nhar it-18 ta' Awwissu 1941 minn Pawlu u Marija Assunta Portelli u kien mġammed l-ghada fil-Kollegġjata tan-Nadur. Beda l-edukazzjoni

tiegħu fl-iskola Primarja tan-Nadur u minn hemm għadda għall-Kollegġ ta' Sant'Antonin l-Imġarr, Ghawdex.

Kompla jistudja fis-Seminarju u aktar tard dahal fis-Seminarju Maġġuri fi

triquet lejn is-saċerdozju.

L-E.T. Mons. Gużeppi Pace, Isqof ta' Ghawdex, ordnah qassis fil-Katedral nhar it-30 ta' April 1966. Qaddes l-ewwel quddiesa solenni tiegħu fil-Kollegġjata tan-Nadur nhar il-5 ta' Ġunju tal-istess sena. Għamillu l-panigierku Patri Feliċjan Bilocco, Kapuċċin. Dun Salv ta s-servizz tiegħu fid-djoċesi bhala Segretarju tal-Mezzi tal-Komunikazzjoni Soċjali u għal diversi snin bhala editur tal-perjodiku *Il-Hajja f'Ghawdex*. Hadem ukoll bla waqfien fil-parroċċa ta' rahal twelidu. Beda x-xogħol pastorali tiegħu fi żmien il-parrokkat tal-arċipriet Mons. Mikiel Portelli bhala Vigarju Parrokjali, kariga li okkupa sal-1982.

L-E.T. Mons. Nikol Ġ. Ċauċi, Isqof ta' Ghawdex, għażlu suċċessur tal-arċipriet Portelli. Hu ha l-pussess tal-parroċċa ta' San Pietru u San Pawl, in-Nadur, nhar it-2 ta' Jannar 1983.

E.T. Mons. Mario Grech, Isqof ta' Ghawdex, aċċetta r-riżenja tiegħu minn arċipriet nhar l-1 ta' Frar 2010 u hatar lil Mons. Jimmy Xerri bhala suċċessur tiegħu. Mar-riżenja tiegħu, Mons. Muscat inhatar Kanonku Onorarju tal-Kapitlu tan-Nadur u Monsinjur Kuġitur tal-Kapitlu Katedrali. Illum huwa jaqdi d-dmirijiet tiegħu saċerdotali kemm bhala Monsinjur tal-Katedral, kemm fil-parroċċa tan-Nadur.

Monsinjur Franġisk Debrincat li nhar it-2 ta' April 2010 għalaq hamsin sena qassis.

Franġisk Debrincat twieled il-Mumxar fit-18 ta' April 1934. Studja fis-Seminarju tal-Qalb

ta' Ġesù u kien ordnat saċerdot fit-2 ta' April 1960, is-sena taċ-ċentinarju Pawlin, mill-Isqof Ġużeppi Pace. Ghamel żmien prefett tas-seminaristi u għalliem fis-Seminarju Minuri. Fis-sena 1966 inhatar viċi-parroku tal-parroċċa ta' Santa Margerita Vergni u Martri, Ta' Sannat. Dam hemm sas-sena 1973.

Nhar l-4 ta' Awwissu 1973, festa liturgika ta' San Ġwanni-Marija Vianney, l-Isqof Nikol Cauchi għażlu kappillan tal-parroċċa ta' San Ġirġor il-Kbir u Madonna tas-Sokkors, Ta' Kerċem. Dam kappillan sas-sena 2004. Ha l-pussess ta' monsinjur kuġitur tal-Kapitlu Katidrali nhar l-24 ta' Ottubru 2004. Kien l-ewwel koadjutor ta' Mons. Tumas Curmi u sar monsinjur effettiv nhar l-24 ta' Lulju 2005.

Monsinjur Debrincat huwa impenjat fil-Leġjun ta' Marija u huwa Assistent Ekkleżjastiku tal-fergħa tal-Azzjoni Kattolika tan-nisa. Huwa wiehed mill-fundaturi tal-Moviment Ewkaristiku Għawdexi u għadu attiv fih. Barra dan, jaqdi d-dmir ta' konfessur kwazi fil-kunventi kollha tas-sorjiet hawn Għawdex.

Dun Marċell Tabone, qassis mill-Parroċċa tal-Katidral li jahdem l-Istati Uniti tal-Amerika, li għalaq hamsa u għoxrin sena qassis nhar it-22

ta' Ġunju 2010.

Dun Marċell twieled ir-Rabat, Għawdex bin Ġorġ u Ġużeppa Said, fl-14 ta' Ottubru 1959. Kien ordnat qassis nhar it-22 ta' Ġunju 1985. Fis-17 ta' Settembru tal-istess sena beda l-esperjenza pastorali tiegħu f'New York, l-Istati Uniti tal-Amerika, ma' Dun Franġisk Saliba, it-tnejn mill-parroċċa tagħna.

Fis-sena 1986, Dun Marċell ingħaqad mad-djoċesi ta' Camden fl-Istat ta' New Jersey u inkardina ruhu ma' din id-djoċesi. Bejn is-snin 1985 u 2007, Dun Marċell serva fi tmien parroċċi: *St James*, Woodbridge; *Our Lady Star of the Sea*, Atlantic City; *St Martin de Porres* u *Blessed Sacrament*, Hammonton; *Christ the King*, Haddonfield; *Annunciation of the Blessed Virgin Mary*, Bellmawr; *Holy Family*, Sewell; u *St Joseph*, Sea Isle City.

Tal is-snin li hadem f'dawn il-parroċċi, Dun Marċell ta l-kontribut tiegħu f'diversi realltajiet parrokjali u pastorali. Sa minn meta beda l-esperjenza pastorali tiegħu fl-Istati Uniti, hu ma waqaf qatt japprofondixxi u jitharreg fl-aspett akkademiku. Mis-sena 2007, hu intefa' aktar fuq xogħol post-dottorali fil-psikologija klinika biex ikun jista' jikseb liċenzja ta' *Clinical Psychologist*.

TAX-XELINA

men's fashion wear

92, Palm Street, Victoria - Gozo ☎ 2155 4719
 ☎ 79920357 ✉ joegdeb@maltonet.net

ABBATINI MILL-KATIDRAL GHALL-VATIKAN

Mario Bonnici telaq mill-Katidral għall-Vatikan nhar is-7 ta' Awwissu 2008. Hekku x'kitbilna.

Ilni hames snin abbati l-Katidral u x-xewqa tiegħi minn dejjem kienet li xi darba nkun nista' mmur inservi bħala abbati fil-Bażilika ta' San Pietru fil- Vatikan.

F'Jannar 2008 bdejt nattendi għal-laqqhat ta' preparazzjoni li jsiru ta' kull sena fis-Seminarju. B'kollox konna madwar tletin abbati mill-parroċċi kollha ta' Għawdex. Il-laqqhat kienu jsiru ta' kull nhar ta' Sibt filgħodu. L-eżami sar fil-bidu ta' Marzu u tghidx kemm frajt meta ġimgħa wara rċevejt ir-riżultat u sibt li kont wiehed mill-erba' abbatini magħżula. Il-laqqhat komplew Malta.

Fil-Belt tal-Vatikan konna noqogħdu fil-Pre-Seminarju San Piju X. Kif wasalna dawruna l-Bażilika u l-kripta u wrewna l-altari li fuqhom konna ser nagħtu servizz fil-ġimgħatejn ta' wara. Fil-ghodu konna nqumu fis-sitta u kwari u dlonk lejn il-Bażilika. Qabel jibdwed dehlil in-

nies u l-qassisin konna nippreparaw l-altari billi nixxgħu x-xemgħat u nhejju l-paramenti sagri.

Il-Bażilika tiftaħ fis-sebgha u dlonk midew nghanu l-quddies. Kienet l-hena tiegħi niltaq' ma' pellegrini minn kull rokna tad-dinja. Wara s-servizz, konna nmorru lura l-Pre-Seminarju u nohorgu dawra mal-pjazez u l-knejjes ta' Ruma. Żorna hafna postijiet u dorna l-ġonna meraviljużi tal-Vatikan. Attendejna wkoll udjenza mal-Papa f'Kastell Gandolfo. Lejlet u nhar Santa Marija hadna schem fil-kant tal-Għasar u tal-Lawdi.

L-isbah ġumata kienet nhar is-16 ta' Awwissu meta l-Kardinal Angelo Comastri mexxa l-vestizzjoni ġewwa l-Kor sabih ta' San Pietru (ara ritratt). B'tifkira, ahna l-abbatini tajnieh statwa ta' San Pawl b'rigal.

Din hi esperjenza li tiġi darba wahda biss f'haġġa ta' bniedem u għalhekk nibqa' ngħozżha haġġi kollha.

Matthew Azzopardi telaq mill-Katidral għall-Vatikan nhar is-7 ta' Awwissu 2009. Miegħu kien hemm Luke Grech mill-parroċċa tal-Katidral ukoll iżda li jservi l-Kapuċċini. Hekku x'kitbilna Matthew.

Konna grupp ta' dsatax, erba' Għawdxin u l-bqija Maltin. Kif wasalna l-Vatikan, Monsinjur Frans Bonnici, li kien jiehu fsiiebna dawwarna mal-Bażilika u qassmilna x-xogħol.

Tul il-qagħda tiegħi fil-Vatikan kelli diversi esperjenzi sbieħ. Kull fil-ghodu, għall-habta tas-sitta u nofs, kont inkun l-Bażilika: nixxgħel ix-xemgħa fuq l-altari, inlesti l-kalċijiet, nipprepara l-impulozzi, u nagħmel kulma kien hemm bżonn. Meta jibdwed dehlil l-qassisin konna nkunu pronti biex nghanuhom jilbsu u nohorgu magħhom għall-quddies. Hafna minnhom kienu strangieri bħalna għal btala. Kelli esperjenza unika nghan quddies bir-rit Tridentin bil-Latin. Esperjenza oħra kienet meta qaddes bil-Malti Dun Michael Curmi. Ahna l-erba' Għawdxin hadna schem f'din il-quddies. Kelli x-xorti wkoll nghan li-ċ-ċeremonier tal-Papa Gwanni-Pawlu II.

Kont nitbissem meta ngħaddi minn hdejn is-Swiss Guards fejn id-dahla tal-Bażilika u dawn kienu jiddrittaw u jsellmulu b'idhom qisni xi ras kbira!

DAWK LI JDOQQU L-QNIEPEN, MALTEMP U BNAZZI

Ghaddiet sena ohra ta' tluh u nżul, ta' hidma u inizzjattiva, ta' storja li ma taghmilx għajb lis-snin imghoddija. Ikon fieragh għalina jekk ahna nqisu lil Santa Marija u l-Katidral tagħha bħal kapitlu fi ktieb li wara li jghaddi hinu jintesa fil-memorja tal-qarrej. Għalhekk huwa fattur fundamentali għalina l-insara ta' din il-parroċċa li nużaw dawn iċ-ċelebrazzjonijiet festivi bħala mezz ta' tishih tal-valuri nsara li jsostnuna u jsaħhuna.

L-*Ghaqda* tagħna (AD 1997) nista' nxebbahha ma' dik id-dghajsa li tofroq kull bahar u teghleb kull mewġa. Minghajr tahbit, il-bniedem ma jissahhax u għalhekk is-sitwazzjonijiet diffiċli juru l-veru sajjieda li jkomplu jaqdfu 'il quddiem b'determinazzjoni u kuraġġ. Il-qawsalla mlewna li tfeġġ u tisboq is-sema mudlam għandha tkun bħal id li tiġġwidana f'kull diffikultà. Dan il-kliem japplika partikularment mhux biss għall-*ghaqda* tagħna li thaddan il-valuri tal-bbiberja u d-dedikazzjoni, imma għal dawk kollha li jfittxu l-ġid tal-prossimu u tal-komunità li jgħixu fiha.

B'wiċċna minn quddiem għandi s-sodisfazzjon ngħid li l-*Ghaqda* kompliet

tissahhah b'membri 'veterani' u b'ohrajn ġodda li lkoll għandhom l-interess li jpprova u jsaħhu lill-parroċċa. L-*Ghaqda* titlob impenn u saġrifċju. Id-daqq solenni tal-qniepen kollha jsir mill-quċċata tal-kampnar kemm fil-maltemp kemm fil-bnazzi. Il-qniepen qeghdin hemm mhux biss għall-estetika, iżda wkoll għas-servizz kontinwu li jitolbu iċ-ċelebrazzjonijiet fil-Katidral tad-Djoċesi ta' Għawdex.

Mhux l-iskop tiegħi li napplawdi jew infahhar ix-xogħol li nagħmlu ahna tal-*Ghaqda Qniepen Assunzjonisti*, imma nixtieq li jisahhah l-apprezzament lejn dan il-grupp ta' voluntiera dedikati li jhallu impenji ohra biex jagħtu s-servizz tagħhom fil-kampnar maestuż tal-Katidral ta' Santa Marija Assunta.

Id-daqq tal-qniepen huwa wieħed mill-fatturi importanti fil-karattru tal-festa tagħna li flimkien mal-elementi l-ohra jwassluna iktar lejn Ommna Marija Santissima Mtellgħa s-Sema bir-ruh u l-ġisem.

Nawgura li nkunu kapaci nixbhu lil Marija fl-umiltà u l-ubbidjenza tagħha. Inhalluha ssahhah u ġġedded l-*ghaqda* ta' bejniema u d-determinazzjoni biex negħlbu kull tfixkil.

(Ikompil mill-paġna ta' qabel)

Għalkemm nhar Santa Marija kont imbiegħed mill-Katidral, hadt gost xorta bil-pontifikal solenni akkumpanjat mill-kant Gregorjan. U għall-ewwel Għasar u Lawdi ma kienx hemm fejn taqa' labra.

Nhar Santa Marija hadna veru gost meta ċemplitna l-Isqof Mario Grech u kellem lilna l-Ghawdxin. Apprezzajna hafna dan il-ġest għaliex nafu kemm ikun imhabbat nhar Santa Marija.

Matul il-hmistax li konna Ruma żorna hafna postijiet. Morna wkoll għall-udjenza tal-Papa f'Kastell Gandolfo u l-Papa sellmilna bħala *i chierichetti da Malta*.

Il-hmistax-il ġurnata taru, imma l-memorja tagħhom jibqgħu mnaqqxin f'qalbi. Is-servizz li ilni nagħti bħala abbatu fil-Katidral għinni biex din il-qagħda tiegħi l-Vatikan tkun iktar sabiha. Dan hu frott ta' dawk li fil-Katidral b'tant dedikazzjoni u paċenzja jharrġuna halli nagħtu servizz eżemplari u mill-ahjar.

DJARJU TAL-PARROĊĊA TAL-KATIDRAL

1 ta' Lulju, 2009 - 30 ta' Ġunju, 2010

Lulju 2009

- 01 Quddiesa tad-*Disa' Erbgha* ta' Santa Marija minn Dun Renato Borg.
- 08 Quddiesa tal-*Għaxar Erbgha* ta' Santa Marija mill-Kan Joseph Sultana, Vigarju Parrokkjali.
- 12 Hargu għall-bejgh souvenirs godda tal-Katidral u ta' Santa Marija.
- 13 *High Tea* b'risq il-Parroċċa fid-*Down Town Hotel*.
- 14 Hargu għall-anzjani b'quddiesa ċelebrata fil-kappella ta' Sant'Anna, id-Dwejra, u bibita fil-Qbajjar Restaurant, Marsalforn. Saret wkoll żjara lill-fabbrika ta' Magro Brothers fix-Xewkija fl-okkażjoni tal-75 anniversarju.
- 15 Quddiesa tal-*Hdax-il Erbgha* ta' Santa Marija minn Dun Anton Teuma.
- 22 Quddiesa tat-*Tnax-il Erbgha* ta' Santa Marija minn Dun Anton Teuma. Inghata bidu għall-gbir mid-djar b'risq il-festa interna ta' Santa Marija.
- 26 Tqassam il-programm tal-festi solenni f'għejh Santa Marija, Patruna Speċjali ta' Malta u Għawdex.
- 29 Quddiesa tat-*Tlettax-il Erbgha* ta' Santa Marija minn Dun Anton Teuma.
- 31 Bidu għall-Kwindiċina ta' Santa Marija. Jum l-Emigranti. Konċelebrazzjoni Pontifikali minn Mons Isqof Emeritus Nikol Ġ. Cauchi bis-sehem tal-*Chorus Ecclesiae Cathedralis*. Kienu amministrati s-sagramenti tal-Ewwel Tqarbina u tal-Konfermazzjoni lil xi tfal tal-emigranti. Sar kunċert dwar l-Assedju ta' Għawdex fuq il-Bastjun ta' San Mikiel, ie-Ċittadella, taht il-patroċinju tal-E.T. Dr George Abela, President ta' Malta.

Awwissu 2009

- 01 Jum il-Familja. Quddiesa tat-II jum tal-Kwindiċina minn Patri Martin Micallef OFM Cap bis-sehem tal-*Chorus Ecclesiae Cathedralis*. Attednew il-koppji li żżewġu matul dik l-aħhar sena u dawk li qeghdin jiċċelebraw l-10, l-20, il-25, it-30, l-40, u l-50 anniversarju taz-żwieġ tagħhom. Wara, sar BBQ tal-Festa mill-Vampa Organisations.

- 02 Hruġ tal-istatwa ta' Santa Marija min-nieċa fost il-kant ta' innijiet marjani. Dun George Mercieca qara l-poeżija bl-isem *Fejn int sejra?*
Jum l-Għaqdiet Reliġjużi tal-parroċċa. Quddiesa tat-III jum tal-kwindiċina minn Patri Martin Micallef. Attendew il-membri tal-Azzjoni Kattolika, tal-Leġġun ta' Marija, tal-Museum, tal-Grupp Padre Pio, tal-Lectio Divina, tal-Mixja NeoKatekumenali, tal-Karizmatiċi, u tal-Moviment Ewkaristiku Għawdx. Anima l-quddiesa il-*Chorus Ecclesiae Cathedralis*.
- 03 Jum il-Ġenerożità. Quddiesa tar-IV jum tal-Kwindiċina minn Patri Martin Micallef, bis-sehem tal-*Chorus Ecclesiae Cathedralis*. Attednew persuni bi bżonnijiet speċjali f'Dar Arka flimkien mal-voluntiera li jgħinu fl-Istituti tal-Karità tad-Djoċesi. Il-parroċċa offriet donazzjoni lill-Fundazzjoni Arka. Wara kien organizzat party għall-persuni bi bżonnijiet speċjali.
- 04 *Coffee Morning* b'risq il-Parroċċa fil-Każin tal-Banda Leone.
Jum it-Tfal. Quddiesa tal-V jum tal-Kwindiċina minn Dun Richard N. Farrugia, sacerdot novell, bis-sehem il-*Cathedral Youth Choir*. Saret il-premjazzjoni tal-aħjar zewġ studenti minn kull ċentru tad-duttrina. Wara saret attività għat-tfal fil-Pjazza tal-Katidral.
- 05 Jum il-Morda u l-Anzjani. Filgħodu, saru żjarat lill-morda u l-anzjani rikoverati fl-Isptar Generali ta' Għawdex u fil-kliniċi privati. Filgħaxija ċelebrazzjoni tas-VI jum tal-Kwindiċina minn Dun Anthony Bajada, sacerdot novell, bis-sehem tal-anzjani. Kien amministrat is-Sagrament tal-Grizma tal-Morda lill-anzjani u wara sar party għalihom. Ha sehem il-*Chorus Ecclesiae Cathedralis*.
- 06 Jum il-Parroċċa tal-Katidral u s-Socjetà Filarmonika Leone. Quddiesa tas-VII jum tal-Kwindiċina mill-Arċipriet Gużep Attard bis-sehem tal-Banda Ċittadina Leone, il-*Chorus Ecclesiase Cathedralis*, u l-*Cathedral Youth Choir*. Wara, marċ mill-

- Piazza tal-Katidral sa Pjazza Savina fejn kien esegwit programm muzikali taht id-direzzjoni ta' Mro Colin Attard. Fit-tmiem indaqq l-innu immortali *Per la festa di Maria Assunta in Cielo*.
- 07 It-VIII jum tal-Kwindicina. L-Arċipriet Ġużepp Attard mexxa **Veġla ta' talb, tifhir, u katekezi** f'għieh Santa Marija mtellgħa s-sema bi thejġija għas-solennità tal-15 ta' Awwissu bis-sehem tal-komunità parrokkjali kollha u dawk involuti fl-organizzazzjoni tal-festa. Animaw il-liturġija il-*Chorus Ecclesiae Cathedralis*, u l-*Cathedral Youth Choir*.
- 08 Jum l-Abbatini u l-Vokazzjonijiet. Quddies tad-IX jum tal-Kwindicina mill-Kan Joseph Sultana, Vigarju Parrokkjali, bl-omelija mid-Djaknu Rev. Maximilian Grech, bis-sehem il-*Cathedral Youth Choir*. Saret il-vestizzjoni tal-abbatini l-godda tal-paroċċa.
- 09 Quddies taż-żgħażaġħ minn Patri Marcello Ghirlando OFM bis-sehem tal-*Cathedral Youth Choir*. Hadu sehem il-players u s-supporters ta' l-*SK Victoria Wanderers* u l-*Oratory Youths*. Il-paroċċa pprezentat tmien trophies lill-aħjar players tas-sena tal-*SK Victoria Wanderers* u trophy lil rappreżentant tal-*Oratory Youth*. Saret gabra b'risq il-missjoni ta' Dun Anton Grech fil-Gwatemala.
- Quddies tal-X jum tal-Kwindicina mill-Arċipriet Carmelo Refalo tax-Xagħra bis-sehem tal-*Chorus Ecclesiae Cathedralis*. Attednew il-ġenituri li għamdu lit-trabi matul din l-aħħar sena u fit-tmiem kienu pprezentati lil Santa Marija. Wara saret l-ikla tradizzjonali tal-festa fil-Pjazza tal-Katidral.
- 10 Jum il-Benefatturi Hajjin u Mejtin. Quddies tal-XI jum skont l-intenzjonijiet tal-benefatturi hajjin u b'suffraġju tal-benefatturi u l-parruċċani li mietu matul l-aħħar sena. Tmexxiet mill-Arċipriet Carmelo Refalo bis-sehem tal-*Chorus Ecclesiae Cathedralis*. Wara sar Kunċert muzikali u Vokali kongunt bejn il-Banda Leone u l-Banda Sliema fil-Pjazza tal-Katidral.
- 11 Konċelebrazzjoni Pontifikali tal-Ewwel Jum tat-Tridu minn Dun Ġwann Muscat, Kappillan tal-Kor, flimkien mas-sacerdoti li għalqu 25 jgaddsu. Ippriedka Patri Lucjan Borg, Agostinjan.
- 12 Konċelebrazzjoni Solenni tat-Tieni Jum tat-Tridu minn Mons Rużar Borg flimkien mas-sacerdoti li għalqu 50 sena jgaddsu, bl-omelija minn Patri Lucjan Borg.
- 13 Konċelebrazzjoni Solenni tat-Tielet Jum tat-Tridu minn Mons Dekan Anton Gauci, fl-okkażjoni tas-60 anniversarju tal-ordinazzjoni sacerdotali, bl-omelija minn Patri Lucjan Borg.
- 14 Lejlet il-Festa. Il-*Lombard Bank* hareġ kartolina b'bolla kommemorattiva bit-titular tal-Katidral fl-okkażjoni tal-Festa ta' Santa Marija.
- Fil-ghodu quddies għat-tfal mill-Arċipriet Ġużepp Attard. Wara, it-tfal immarċjaw għall-każin tas-Socjeta' Filarmonika Leone akkumpanjati mill-Banda Leone fejn sar party.
- Fil-ghaxija Transulazzjoni Pontifikali, Għasar, u Funzjoni Ewkaristika.
- 15 **Il-Għid ta' l-Assunta.**
- Il-quddies Kien fil-4.15 am, 5.00, 5.45, 6.30, 7.15, 8.00, 9.15 (fuq il-gholja ta' Gelmus għal Tan-Nar), 11.00, 12.00 pm, 1.00, u 5.00.
 - Konċelebrazzjoni Pontifikali fid-9.00 immexxija mill-Isqof Mario Grech mal-Kapitlu Katidrali. Fi tmiemha, ingħatat l-Barka Appostolika bir-rebħ tal-Indulgenza Plenarja. Kienet esegwita l-quddies *Missa in Solemnitate Sanctae Mariae Assumptae* ta' Maestro Joseph Sammut.
 - Fi tmiem il-konċelebrazzjoni, ngħata **għieh il-parroċċa** lis-Sur Salvu Debrincat li ilu għal iktar minn 20 sena jiehu hsieb jorganizza r-refliegħa tal-istatwa ta' Santa Marija u tal-Vara l-Kbira.
 - Fil-ghaxija, Mons Giovanni B. Gauci, Vigarju Ġenerali u Arċidjaknu, mexxa l-Għasar Solenni.
 - Fis-6.30 pm bdiet hierġa l-purċissjoni. Kien esegwit l-innu immortali *Per la Festa di Maria Assunta in Cielo* mill-Banda Cittadina Leone bis-sehem tal-Kor, tenur, u baritonu. Il-Banda Cittadina Leone akkumpanjat il-purċissjoni.
 - Fil-11.00pm tislma lill-Assunta fid-dhul tagħha fil-Katidral ta' Għawdex bil-kant tal-*Ave Marija*. Kien hemm spetaklu meraviljuż ta' loġhob tan-nar tal-ajru minn fuq il-gholja ta' Gelmus koordinat mill-*Vampa Organisations* li seta' jitgawda tajjeb hafna mill-folla li kienet qed tassisti għad-dhul tal-istatwa.
 - Fit-tmiem, l-Isqof Mario Grech ta l-Barka Sagramentali.
- 22 Quddies ta' radd il-Hajr bl-evalwazzjoni tal-festa minn Mons Arċipriet. Wara l-

quddiesa l-istatwa ta' Santa Marija ddahhlet fin-nieċa, il-komunità parrokkjali ghamlet donazzjoni lill-Kapitlu tal-Katidral għall-ispejjeż ta' manutenzjoni tal-faċċata.

Settembru 2009

- 08 Festa tat-Twelid tal-Madonna. Il-hin tal-quddies kien bhal Hadd.
- 15 *Coffee Morning* b'risq il-parroċċa fil-każin tal-Banda Leone.
- 16-30 Reġistrazzjoni għat-tfal li riedu jirċievu l-Ewwel Tqarbina u l-Konfermazzjoni fis-sena 2010.
- 16 Il-145 anniversarju mit-twaqqif tad-Djoċesi u minn meta l-Matriċi u Kollegġjata ta' Ghawdex kienet imghollija għad-dinjità ta' Katidral.
- Harga għall-anzjani b'quddies fil-knisja ta' San Pawl, Marsalforn. Wara, żjara lill-monti, Nadur, is-*Seashell Restaurant*.
- 17 It-tieni anniversarju mill-hatra ta' Mons Guzepp Attard bhala Arċipriet.
- 21 It-311 anniversarju minn meta Dun Nicolò Cassia-Magri, arċipriet tal-knisja Matriċi u Kollegġjata ta' Ghawdex, poġġa l-ewwel ġebba tal-knisja Katidrali.
- 26 *L'Ispogliatrici della Chiesa* mexxew sagħtejn ta' talb għall-qdusija tal-Kleru.
- 27 Thabbar li l-Papa Benedittu XVI ser iżur Malta.
- 29 Inghata bidu għal-laqqhat tal-*Lectio Divina* fil-Katidral.

Ottubru 2009

- 02 Inghata bidu għal-laqqhat tal-Komunità Ewkaristika fil-Katidral. Quddies tal-Ewwel Gimgha tax-Xahar għaž-żgħażaġh.
- 04 Festa tal-Madonna tar-Rużarju. Quddies minn Mons Guzeppi Cauchi. L-arċipriet ta l-mandat tat-tagħlim tad-duttrina lill-katekisti. Wara harġet il-purċissjoni-pellegrinaġġ bl-istatwa tal-Madonna tar-Rużarju.
- Inhadem Salib ġdid tal-injam għall-faċċata tal-Katidral, bhala parti mill-proġett ta' manutenzjoni.
- 05 Jifih u Ċentri tad-Duttrina għat-tfal.
- 06 *Coffee Morning* b'risq il-parroċċa fil-każin tal-Banda Leone.
- 11 Terġa tibda l-quddies tal-Familja fl-10.30 am, u wara jkun hemm mumentli soċjali. Il-292 anniversarju mid-dedikazzjoni tal-Katidral. Mons Isqof mexxa

konċelebrazzjoni ta' Radd il-Hajr mal-Kapitlu Katidrali bis-sehem il-*Chorus Ecclesiae Cathedralis*.

- 21 **Festa ta' Sant'Orsola, patrana ta' Ghawdex u kontitular tal-Katidral.** Konċelebrazzjoni mmexxija mill-Isqof Mario Grech bis-sehem tal-*Chorus Ecclesiae Cathedralis*.
- 22-25 Il-Librerija tal-Katidral organizzat laqgħa internazzjonali biex tiffanċja l-proġett imsejjah *ReBEL – reading between the lines*, proġett sponsorjat mill-programm Grundivig tal-Unjoni Ewropeja. Il-laqgħa habtet ma' għeluq il-30 anniversarju mit-twaqqif tal-Librerija.

Novembru 2009

- 01 Konċelebrazzjoni Pontifikali fl-okkażjoni tal-Festa tal-Qaddisin Kollha. Id-59 anniversarju minn meta l-Papa Piju XII ipproklama t-Tluġh fis-Sema ta' Marija bir-ruħ u l-ġisem bhala donna ta' Fidi.
- 02 Konċelebrazzjoni Pontifikali fl-okkażjoni tal-Għid tal-Imwiet.
- 05 **Il-Banda tal-Forzi Armati** ta' Malta ghamlet kuncert sinfoniku fil-knisja Katidrali taht id-direzzjoni tal-Kaptan Ivan John Borg.
- 10 Fethu l-*bookings* għall-intenzjonijiet tal-quddies għas-sena 2010.
- 12 Sar pellegrinaġġ parrokkjali għaċ-Ċimiterju ta' Santa Marija.
- 15 Quddies bis-sehem it-*Transplant Support Group* ta' Ghawdex.
- 16 Quddies ta' Radd il-Hajr mill-Isqof Mario Grech fi tmiem it-tmexxija tal-Brigadier Carmel Vassallo tal-Armata ta' Malta u tal-hatra tal-Kurunell Martin Xuereb. Hadu sehem il-membri kollha tal-Armata minn Ghawdex.
- 17 Harga għall-anzjani b'quddies fl-ċimiterju ta' Santa Marija u bibita fil-*Bukket Restaurant*, Qala.
- 17-19 Tridu fil-parroċċa bit-thejija għall-Kongress Ewkaristiku Djoċesana.
- 22 Konċelebrazzjoni Pontifikali fl-okkażjoni tal-Festa ta' Kristu Re. Il-Parroċċa hadet sehem fil-korteo ta' Kristu Re u fil-manifestazzjoni djoċesana fil-Belt Victoria. Quddies mill-Isqof Mario Grech b'suffraġju ta' Mons Francis Baldacchino. Isqof Kapuċċin li mexxa għal diġha snin id-Djoċesi ta' Malindi fil-Kenja. Quddies għat-tfal, żgħażaġh, u familji tal-

S.K. Wanderers.

- 28 Thabbret il-mewt ta' Mons Tumas Curmi, Membru tal-Kapitlu tal-Katidral.
29 Bidu tal-Avvent. Fil-quddies tas-6.00pm tal-Hdud saru l-prietki mid-Djaknu Maximillian Grech.

Diċembru 2009

- 01 *Coffee Morning* b'risq il-parroċċa fil-każin tal-Banda Leone.
04 Thabbret il-hatra tal-Arċipriet Ġuzepp Attard bhala *Prelato d'Onore* tal-Qdusija Tieghu il-Papa Benedittu XVI.
06 John Mejlaq, seminarista tal-parroċċa tal-Katidral, iċċieva l-Ministeru tal-Akkolitat mill-Isqof Mario Grech fil-knisja Parrokkjali ta' San Lawrenz.
08 Solemnità tat-Tnissil Bla Tebgha tal-Verġni Marija. Il-hinjiet tal-quddies fil-Katidral kienu bhal dawk tal-Hadd. Filghodu saret Konċelebrazzjoni Pontifikali.
12 Irtir bi thejija ghas-Sagrament tal-Ewwel Tqarbina u tal-Grizma tal-Isqof fil-Katidral.
13 Mal-harga tal-Bullettin tqassam il-programm dettaljat tal-Milied.
15-23 Novena tal-Milied ghat-tfal u għall-kbar minn Patri George Bugeja, Frangiskan Minuri.
20 Saret quddies għall-gradwati mill-Parroċċa bhala radd ta' hajr lil Alla fi tmiem l-istudji tagħhom.
22 Harga għall-anzjani b'quddies fil-Qasam tal-MUSEUM Subien, Xaghra u wara, żjara lil xi preseppi. L-attività ntemmet b'ikla fl-*Ankra Restaurant*, Mgarr.
24 Kunċert tal-lejl tal-Milied u prietka tat-tfajjel Mark Azzopardi. F'nofs il-Lejl Konċelebrazzjoni Pontifikali.
25 **Jum il-Milied**. Filghaxija Mons Isqof Mario Grech mexxa Konċelebrazzjoni Pontifikali.
26 Quddies għall-*helpers* kollha tal-parroċċa.
28 Party tal-Milied ghat-tfal tal-parroċċa.
29 Il-parroċċa tal-Katidral, flimkien mas-Socjetà Filarmonika Leone, organizzaw żjajjar għall-preseppi ghat-tfal u l-adoloxxenti. Żjajjar lill-morda u lill-anzjani fl-Isptar Generali u kliniċi privati mill-*Chorus Ecclesiae Cathedralis* u mill-*Cathedral Youth Choir* bil-kant tal-innijiet tal-Milied.
31 Jum ta' adorazzjoni quddiem Ġesù Sagramentat b'radd il-hajr tas-sena li ntemmet. Filghaxija Konċelebrazzjoni

Pontifikali ta' Radd il-Hajr bis-schem tal-*Chorus Ecclesiae Cathedralis* u l-orkestra.

Jannar 2010

- 01 Konċelebrazzjoni Pontifikali tal-Ewwel Jum tas-sena bis-schem tal-*Chorus Ecclesiae Cathedralis*.
03 Mal-harga tal-Bullettin tqassam il-Kalendarju tal-Parroċċa. Tqassam ukoll il-programm taż-żjajjar li ser isiru mill-missjunarji lajci fid-djar bhala parti mill-Missjoni Djoċesana. Konċelebrazzjoni tas-Solemnità tal-Epifanija tal-Mulej bis-schem tal-*Chorus Ecclesiae Cathedralis*.
12 *Coffee Morning* b'risq il-Parroċċa fil-Każin tal-Banda Leone.
14 Bdew sensiela ta' laqgħa għall-koppji li żżewġu f'dawn l-ahhar hames snin.
16 Saret l-ewwel laqgħa għall-gharajjes bi thejija għaž-żwieġ.
19 L-ewwel harga għall-anzjani ghas-sena 2010 b'quddies fil-knisja ta' Sant'Anton Abbati, Xaghra, u bibita fil-*Lantern Restaurant*, Marsalforn.
28 Quddies b'suffraġju ta' Adrian Agius f'għeluq l-10 anniversarju mill-mewt traġika tiegħu.
31 Festa ta' San Ġwann Bosco. L-Arċipriet mexxa l-konċelebrazzjoni fl-Oratorju Don Bosco bis-schem tal-*Chorus Ecclesiae Cathedralis* u wara mexxa wkoll il-Purċissjoni.

Frar 2010

- 02 Konċelebrazzjoni tal-Prezentazzjoni tal-Mulej.
10 Solemnità ta' San Pawl Missierna. Il-Quddies kien bhal ta' nhar ta' Hadd. *Coffee Morning* b'risq il-parroċċa fil-Każin tal-Banda Leone.
14 Jum l-Art Imqadda. Il-ġbir kollu sabie x jinżammu b'mod xieraq is-santwarji l-aktar għeżiż marbuta mal-misteri tal-fidi tagħna fil-Palestina. Mal-Bullettin tqassam il-programm dettaljat tar-Randan u l-Ġimgha Mqadda.
17 **Ras ir-Randan**. Konċelebrazzjoni Pontifikali bit-berik tal-Irmied bis-schem tal-*Chorus Ecclesiae Cathedralis*.
19 Pellegrinagg Penitanzjali Djoċesana fil-knisja arċipretali taż-Żebbuġ.
21 Quddies tal-Hdud tar-Randan bl-omelija mill-kwerezimalista d-Djaknu Maximillian Grech.

- 23 Harga għall-anzjani, b'quddiesa fis-Santwarju ta' Lourdes, Ghajnsielem, u bibita fil-*Moby Dick Restaurant*, Xlendi.
- 26 Meditazzjoni tal-Via Sagra mmexxija mill-Arċidjaku Giovanni B. Gauci, Vigarju Generali.

Marzu 2010

- 01-05 Eżerċizzj Spiritwali għal kulhadd mill-Kan Eddie Vella.
Eżerċizzj Spiritwali għall-mizzewgjin minn Mons Anton Borg.
- 05 Meditazzjoni tal-Via Sagra mmexxija minn Mons George Tabone.
- 06 Irtir għat-tfal tal-Ewwel Tqarbina fil-kunvent ta' Santu Wistin immexxi minn Nancy Grech u Anna Refalo.
- 12 Meditazzjoni tal-Via Sagra minn Dun Vince Pavia.
- 18 Irtir Parrokkjali f'Dar Manresa immexxi minn Patri Raymond Pace, Ġiżwita.
- 19 **Festa ta' San Ġużepp.** Fis-1.00 pm, quddies solenni mill-Arċipriet Ġużepp Attard fil-kappella ta' San Ġużepp fiċ-Ċittadella. Fil-ghaxija, l-Isqof mexxa Pontifikal bis-sehem tal-*Chorus Ecclesiae Cathedralis* fil-Katidral.
- 20 Irtir Spiritwali għall-kandidati tas-Sagrament tal-Grizma tal-Isqof fl-annex tal-Katidral immexxi mill-Kan Michael Galea.
- 22-25 Eżerċizzj Spiritwali għall-anzjani minn Dun Joe Calleja fiċ-Ċentru Parrokkjali.
Eżerċizzj Spiritwali għat-tfal mill-Kan Michael Galea fil-Katidral.
Eżerċizzj Spiritwali għaž-żgħażgħ mill-Kan Michael Galea fl-annex tal-Katidral.
- 25 Laqgħa għall-ġenituri li wliedhom ser jirċievu s-Sagramenti tal-Ewwel Tqarbina u l-Grizma.
Irtir tar-Randan għall-Presbiterju Parrokkjali u l-Membri tal-Kapitlu Katidrali minn Dun Dione Cutajar f'Dar Manresa.
- 25-27 Fiera tal-figolli fiċ-ċentru parrokkjali tal-Katidral.
- 26 Jum id-Duluri tal-Vergni Mqaddsa Marija.
- 28 Hadd il-Palm. Konċelebrazzjoni Pontifikali tat-tberik tal-palm bis-sehem tal-*Chorus Ecclesiae Cathedralis*. Wara l-funzjoni tberiket il-*Mejda tal-Appostli* fil-kappella ta' Santa Barbara, organizzata mill-Grupp tal-Abbatini u tal-Vokazzjonijiet tal-Katidral.

Filghaxija Purċissjoni tal-Passjoni mat-toroq tal-Belt Victoria.

- 29 Nofs ta' nhar Irtir f'Dar Manresa għall-anzjani immexxi mill-Kan Joseph Sultana, Vigarju Parrokkjali.
- 30 Jum ir-Rikonċiljazzjoni. Fil-5.00pm sar servizz penitenzjali u kien amministrat is-sagrament tal-Ewwel Qrara lit-tfal li ser jirċievu l-Ewwel Tqarbina.
Kunċert ta' Muzika Sagra fil-Katidral bis-sehem tal-*Chorus Ecclesiae Cathedralis*, tal-*Cathedral Youth Choir* u tal-Banda Ċittadina Leone. Bejn il-bċejjeċ mużikali nqaw pożizzjoni minn diversi membri tal-parroċċa.
- 31 L-Erbgħa tat-Tniebri. Ċelebrazzjoni Kateketika għat-tfal li matulha kien spjegat it-Tridu Mqaddes tal-Għid.

April 2010

- 01 Ħamis ix-Xirka. Filghodu Mons Isqof mexxa Konċelebrazzjoni Pontifikali tat-Tberik taz-Żjut bis-sehem tal-qassisin kollha ta' Għawdex. Fit-tmien, l-Isqof ta l-Barka Appostolika bir-rebħ tal-indulgenza plenarja.
Filghaxija Mons Isqof mexxa Konċelebrazzjoni Pontifikali tal-lkka tal-Mulej.
- 02 Il-Ġimgħa l-Kbira. Mons Isqof mexxa l-funzjoni tat-Tifkira tal-Mewt tal-Mulej.
- 03 Sibt il-Għid. Mons Isqof mexxa l-funzjoni tal-Vgħli l-Kbira tal-Għid.
- 04 **L-Għid il-Kbir.** Filghodu quddies għall-komunità parrokkjali mill-Arċipriet u fit-tmien tqassmu l-figolli tal-Għid lit-tfal kollha. Wara, manifestazzjoni bl-istatwa ta' Kristu Rxox mill-Katidral bis-sehem tal-Banda Ċittadina Leone.
Filghaxija Mons Isqof mexxa Konċelebrazzjoni Pontifikali. Kien hafna maltemp, iżda, minkejja dan, xorta wahda kien hemm hafna nies għall-Pontifikal.
- 05 Beda t-tberik tal-familji.
- 07 Harga f'Malta.
- 13 *Coffee Morning* b'risq il-Parroċċa fil-każin tal-Banda Leone.
- 20 Harga tal-anzjani b'quddies fil-kappella tar-Ragħaj it-Tajeb u bibita fil-*Buckett Restaurant*, Qala.
- 29 Mons Arċipriet mexxa konċelebrazzjoni ta' radd il-hajr fl-okkazjoni tat-54 anniversarju minn meta s-Socjetà Filarmonika Leone irregalat l-istatwa artistika u devota ta' Santa Marija lill-knisja Katidrali. Hadu sehem il-Banda Ċittadina Leone u l-*Chorus Ecclesiae Cathedralis*. Għamel l-omelija

Dun Vincenz Pavia, kappillan ġdid tal-Banda Leone.

Mejju 2010

- 01 Festa ta' San Ġużepp Haddiem.
- 05 **L-Ewwel Erbgha** bi thejġija għall-festa ta' Santa Marija. Mons Isqof mexxa Konċelebrazzjoni Pontifikali.
- 06 Pellegrinagg Parrokkjali lejn il-Parroċċa tal-Munxar fl-okkażjoni tal-1950 sena min-Nawfragju ta' San Pawl f'Malta.
- 11 *Coffee Morning* b'risq il-parroċċa fil-każin tal-Banda Leone.
- 12 Quddiesa tat-*Tieni Erbgha* minn Mons Giovanni B. Gauci, Vigarju Ġenerali u Arċidjaku tal-Kapitlu Katidrali.
- 15 *Lejlet Lapsi - Notte Gozitana*. Imhabba din il-manifestazzjoni, b'attivitajiet kontinwi fiċ-Ċittadella, il-Kwaranturi tal-Katidral kienu posposti għall-Korpus.
- 16 Solennità tat-Tluġ tal-Mulej fis-Sema. Konċelebrazzjoni Pontifikali minn Mons Isqof.
- 18 Harga tal-anzjani b'quddiesa fis-Santwarju tal-Madonna ta' Pinu u bibita fl-*Odyssey Restaurant*, Marsalforn.
- 19 Quddiesa tat-*Tielet Erbgha* ta' Santa Marija minn Dun George Mercieca.
- 23 Solennità ta' Ghid il-Hamsin. Konċelebrazzjoni Pontifikali minn Mons Isqof.
- 26 Quddiesa tar-*Raba' Erbgha* ta' Santa Marija minn Mons Tonmaso Caputo. Nunzju Appostoliku għal Malta, fl-okkażjoni tal-20 sena anniversarju miż-żjara tal-Papa Gwanni Pawlu II fil-Katidral. Il-Banda Leone akkumpanjat lin-Nunzju mill-Pjazza tat-Tokk sal-Katidral.

Ġunju 2010

- 01 Harga għall-anzjani b'quddiesa fil-kappella tas-seminarju fejn iddawru mal-post. Wara, bibita fil-*Churchill Restaurant*, Xlendi.
- 02 Quddiesa tal-*Hames Erbgha* ta' Santa Marija minn Dun Daniel Xerri, Rettur tas-Seminarju.

- 03 Mons Isqof amministra s-Sagrament tal-Grizma tal-Isqof.
- 04 **Bidu tal-Kwaranturi**. Tlett ijiem ta' adorazzjoni solenni tal-Kwaranturi.
- 05 Lejl ta' talb u adorazzjoni li ntemmet b'quddiesa f'Nofs il-lejl.
- 06 Solennità tal-*Ġisem u d-Demm ta' Kristu*. Mons Arċipriet mexxa konċelebrazzjoni li fiha amministra s-Sagrament tal-Ewwel Tqarbina.
Għeluq il-Kwaranturi. Mons Mario Grech, isqof ta' Għawdex, mexxa konċelebrazzjoni pontifikali u puriżżjoni bis-Sagrament bis-sehem tat-tfal kollha tal-Ewwel Tqarbina u l-Grizma tal-Isqof u numru kbir ta' parroċċani.
- 07 Bdiet il-gabra bieb, bieb, għall-opra tal-pavaljun tat-Titular.
- 09 Quddiesa tal-*Sitt Erbgha* ta' Santa Marija minn Mons Salyu Muscat.
- 13 L-Isqof mexxa l-funzjoni tal-Ordinazzjoni Saċerdotali li fiha **Maximillian Grech mill-Parroċċa tal-Katidral** kien ordnat saċerdot flimkien ma' Noel Debono mill-parroċċa tan-Nadur, neputi tal-arċipriet tal-Katidral, u bin Giovanna Debono, il-Ministru għal Għawdex.
- 16 Quddiesa tas-*Seba' Erbgha* ta' Santa Marija minn Dun Joe Calleja.
- 20 Il-25 anniversarju mit-twaqqif ta' Dar Ġużeppa Debono b'quddiesa mmexxija mill-Arċipriet fil-Katidral.
Il-Grupp tal-Vokazzjonijiet organizza fiera tal-kejkijiet fl-okkażjoni ta' Jum il-Missier. Mons Isqof Mario Grech mexxa l-funzjoni li fiha **John Meilak mill-Parroċċa tal-Katidral** kien ordnat djaknu flimkien ma' hames seminaristi oħra.
- 23 Quddiesa tad-*Tmien Erbgha* ta' Santa Marija mill-Kan Joseph Sultana, Vigarju Parrokkjali.
- 29 Festa ta' San Pietru u San Pawl.
- 30 Quddiesa tad-*Disa' Erbgha* ta' Santa Marija minn Mons George Tabone.

FRESH & FROZEN FISH

OPENING HOURS
08.00 - 12.30
04.00 - 07.00

Gery Berg Oliver Street, Victoria, Gozo
Tel:- 2155 6234 Mob:- 7949 3418

FISH SHOP

KRONAKA TAL-PARROĊĊA**1 ta' Lulju, 2009 — 30 ta' Ġunju, 2010****Magħmudijiet**

DATA	ISEM TAT-TARBLJA	ISEM IL-ĠENITURI
03.07.09	Christina Caruana	Ramon u Ann Marie nee Tabone
03.07.09	Zack Camilleri	Patrick u Michelle nee Mercieca
03.07.09	Katia Camilleri	John u Lorna nee Dimech
12.07.09	Stephen Daniel Grech	Robert u Sarah nee Delicata
09.08.09	Maria Sciberras	Lawrence u Francelle nee Hili
16.08.09	Glen Mifsud	Sammy u Monica nee Mercieca
21.08.09	Mireille Bajada	Joseph u Irene nee Xerri
18.10.09	Hayley Buttigieg	Mark u Lilian nee Zahra
18.10.09	Mary Jane Azzopardi	John u Phyllis nee Azzopardi
28.10.09	Maria Cardona	Godwin u Rina nee Gatt
15.11.09	Chiara Debrincat	Joseph u Tanya nee Abela
03.12.09	Aiden Piscopo	Tracy Piscopo
09.01.10	David Mercieca	John u Maria nee Attard
16.01.10	Mireille Grech	Joseph u Elise nee Bajada
13.02.10	Jacques Bouvier	Arnaud u Angele nee Galea
14.02.10	Eusebio Debrincat	Emanuel u Diana nee Micallef

Żwigijiet

DATA	ISEM U PARROĊĊA TAL-GHARAJJES
04.07.09	David Vella (Zebbug) u Maureen Buttigieg (Katidral)
11.07.09	Kevin Mizzi (Katidral) u Charlene Meilaq (Katidral)
18.07.09	Francesco Grima (Għajnsielem) u Maxine Farrugia (Katidral)
25.07.09	Mark Schembri(Nadur) u Josephine Theuma(Fontana)
01.08.09	Anthony Cordina (Katidral) u Rose Spiteri (Nadur)
08.08.09	James-Paul Formosa(Xaghra) u Charlene Calleja (Sannat)
08.08.09	Sergio Bebiano (Portugal) u Charlene Vella (Katidral)
09.08.09	Kevin Caruana(Fgura) u Claudia Tabone (Katidral)
07.09.09	Stephen Mason (Irelanda) u Siobhan Gronin (Irlanda)
20.09.09	Dorian Xuereb (Swieqi) u Sabrina Farrugia (Katidral)
26.09.09	Mark Calleja (Katidral) u Marilyn Cauchi (Xewkija)
31.03.10	Carmel Bugeja (Katidral) u Annunziata Bezzina (Katidral)
10.04.10	Anthony Mercieca (Michigan) u Marlene Tabone (Kercem)
25.04.10	Samuel Delia (Xghajra) u Carolann Mizzi (Għarb)
08.05.10	Claudio Cini (Zebbug) u Sharon Farrugia (Katidral)
22.05.10	Gordon Tanti (Rabat-Malta) u Charmaine Vella (Katidral)
22.05.10	Francesco Attard (Xewkija) u Susana Bancoro-Cabaces (Fillipini)
05.06.10	Andrew Sultana (Katidral) u Carolyn Hili (Nadur)
05.06.10	Anthony Theuma (San Ġorġ) u Romina Buttigieg (Katidral)
18.06.10	Sylvio Debono (Xaghra) u Sara Jane Said (Katidral)

Imwiet

DATA	ISEM	ETA
09.07.09	George Mercieca	79 sena
13.07.09	Ursula Formosa	74 sena
23.07.09	Antonia Spiteri	77 sena
15.08.09	Carmen Grima	45 sena
19.08.09	Maria Vella	85 sena
28.11.09	Mons Tumas Curmi	78 sena
09.12.09	Guzeppi Schembri	72 sena
16.12.09	Victor Vella-Muskat	74 sena
17.12.09	Francesca Farrugia	70 sena
03.01.10	John Muscat	74 sena
19.01.10	Antonia Scicluna	80 sena
19.01.10	Gregory Grech	79 sena
27.01.10	Salvatore Galea	79 sena
14.02.10	Rosario Cini	76 sena
02.03.10	Giorgina Portelli	80 sena
16.03.10	Josephine Caruana	85 sena
28.03.10	Joseph Vella	62 sena
05.04.10	Joseph Borg	90 sena
08.04.10	Julia Grech	85 sena
10.04.10	Petronella Vella	83 sena
13.04.10	Maria Debrincat	93 sena
30.04.10	Terezina Attard	87 sena
02.05.10	Maria-Giovanna Psaila	67 sena
06.06.10	Marianne Hili	94 sena
14.06.10	Rose Vella-Muskat	71 sena

L-Ewwel Tqarbina

6 ta' Ġunju 2010

Agius Gabriel Radostin, Attard Gabriel, Briffa Andrea, Caruana Gianluca, Curmi Luana Marie, Cutajar Isaac, Debrincat Matthew, Grech Joseph, Mompalao Emma, Pisani Debono Phoebe, Sant Maria, Vella Caroline Sylvie, Vella Francesca, Vella Michael, Vella Muskat Antonella, Xuereb Bernard u Zammit Emerson.

Grizma ta' l-Isqof

3 ta' Ġunju 2010

Azzopardi Amanda Jane, Azzopardi Mark, Bajada Marienica, Bonnici Martha, Borg Daniel, Bugeja Jasmine, Busutil Kirsty Marie, Buttigieg Aaron, Calleja Christine, Calleja Nadia, Camilleri Andrew, Camilleri Darren, Camilleri Nick, Caruana Stefania, Castillo Lorella, Cini AnnMarie, Curmi Michael Paul, Curmi Nathan, Curmi Sintayehu, Debrincat Analise, Dimech Hannah, Farrugia Simon, Galea Maria Elena, Galea Shaun, Gauci Kimberly, Grech Glenn, Grech Krista, Grillage James, Mercieca Daniel, Mercieca Josmar, Mercieca Nathaniel Paul, Mercieca Renee, Scicluna Jeremy, Spiteri Mark, Sultana Ritianne, Vella Joshua u Vella Sharona.

GHADDEJJA R-REGINA

Ghaddejja r-regina – iddur mal-belt taghna,
 sbejha u rżina – kif tghaddi sultana.
 Ghaddejja l-omm taghna – fis-saltna smewwija,
 ghaddejja l-patrana – Santa Marija.
 Ilqgħuha bil-fjuri – bil-ward ta' ġol-ġnien,
 stennewha hdejn darkom – ifthulha l-bibien.
 Ifirxu t-tapiti – ghax-ġejja l-gharusa,
 imżejna bid-dija – hekk sbejha u grazzjuża.
 Sellmulha, kantawlha – tifhir innijiet,
 bi hġarkom miġbura – mir-rhula u mill-bliet.
 Ma' l-ghana ferrieħi – tal-qniepen ferhana,
 mal-briju tal-baned – ċapċpulha herġana,
 ghax hekk jixirqilha – ix-xemx tal-holqien
 il-kewkba li tidli – f'kull waqt u f'kull żmien.
 Stidnuha ġo djarkom – familji mġarrbin,
 familji mifruda – familji mkissrin,
 ghax hi omm hanina – li tghaqqad ilimkien
 biex f' darkom bhal darba – isaltan is-sliem.
 U intom il-morda – fis-sodda mifnija,
 ghaddejja qrib tagħkom – Santa Marija.
 Ittawlu mit-tieqa – sellmulha u busuha,
 ghidulha, uruha – kemm tafu thobbuha.
 U intom ja żghazagh – ġo dinja tal-ġenn,
 taht il-mant tagħha – idhlu għall-kenn.
 Ghajtu ferhana – bil-qalb għalenija
 Viva l-omm taghna – Santa Marija

BELLUSA DAUGHTERS LTD.

Imports: Radiators
 : Condensers
 : Heaters
 : Batteries
 : Tyres

Bellusa Garage
 Gorg Borg Olivier Str.,
 Victoria, Gozo, Malta

Mob: +356 9949 0262
 Tel: +356 2155 2688
 Fax: +356 2155 3885
 Email: belgozo@vol.net.mt

The Liqueur Shop

THE LEADING
 WINES, SPIRITS
 & TOBACCO MERCHANTS
 IN GOZO

Free Home
 Delivery

14, ST GEORGE'S SQ.,
 VICTORIA, GOZO.
 Tel: 2155 8831; Fax: 2155 5802.

The Gozo Cathedral and the Cathedral Museum History and guide

Ghadha kif harghet edizzjoni għda – ir-raba' waħda – ta' dan il-ktieb-gwida bil-kulur tal-Katidral u tal-Mużew tiegħu. Akkwista kopja għalik u ibghat kopja lill-qrabatek u hbiebek. Iqum €5 biss u jinsab għall-bejgh fil-

Cathedral Gift Shop

(taht il-mina 2-żghira)
Jiflah mit-Tnejn sas-Sibt
mid-9.30 sal-5.00 pm

- L-istorja tal-Katidral fil-qosor
- Deskrizzjoni tal-arkitettura tiegħu
- Gwida dettaljata tal-knisja, tas-sagrastija, u tal-kanirja
- Tagħrif fuq l-istatwa ta' Santa Marija u l-istatwi l-oħra kollha
- Tajjeb hafna għal *school projects* tat-tfal

**Din il-harga
ta' Il-Għid
tal-Assunta
tinsab
f'verżjoni
digitali PDF
minn qoxra
sa qoxra fuq
il-website**

www.radjukatidral.com

F. PORTELLI PROJECTS
PROPERTY DEVELOPERS

F. Portelli Projects Presents: Developments that you will love. It comprises land of around 100,000 sqm in the Mġarr Dimej (Gozo), located in the heart of the island. The land is ideal for a variety of developments. The land is ideal for a variety of developments. The land is ideal for a variety of developments.

Beautiful apartments with Country & Seaview in Mġarr Dimej

4 Bedroom Apartments at €58,334 (Lvs25,000)

3 Bedroom Apartments at €58,334 (Lvs25,000)

2 Bedroom Apartments at €58,334 (Lvs25,000)

1 Bedroom Apartments at €58,334 (Lvs25,000)

Street level garage at Lvs5,500 - €22,125

90sqm 2 Bedroom apartments from Lvs39,000 - €67,541

130sqm 3 Bedroom apartment from Lvs34,500 - €60,303

Special - This is a special offer

4 new lots of apartments being offered as special offers. It is an excellent investment opportunity for all investors. The apartments are being offered at a special price. The apartments are being offered at a special price. The apartments are being offered at a special price.

Office: 28 Leonard Street, Valletta - Tel: 77102222 - Fax: 77102222

FEJN INT SEJRA?

U rajtha bhal kewkbet
Is-sebh, kollha dija;
Ghedtilha: "Fejn sejra
Hekk kmieni, Marija?"
U wiegbet li xirfet
Hemm fuq mis-smewwiet
Biex tiffa' mill-gholi,
T'ghajnejha x-xrariet.

U rajtha tisseqqer
Fl-ghelieqi, f'widien;
Staqsjetha: "Fejn sejra
Qalb fjuri ta' lwiien?"
U qaltli li sejra
tmur tiġbor il-ward
Ha tfewwah bi lbiesha
L-imkejjen tal-art.

U lmahtia titliegheb
Fil-bahar kahlun;
Staqsjetha: "X'int taghmel,
Fl-abbiss tal-qigħan?"
U wiegbet li għodsot
Issalva l-bnedmin
Li tilfu kull tama
Għax wisq nudnbin!

U rajtha tixxabat,
Tixxeblek mas-swar;
Staqsjetha, "Fejn sejra,
'Il fuq hekk mid-djar?"
U qaltli li sejra
Għax thobb lill-bnedmin,
Tlestilhom il-maqgħad
Fejn Binha l-hanin.

U dehret quddiem
Max-xemx kif qed tmin,
Fil-hmura tas-sema,
Qalb nar u tiżżin;
Staqsjetha: "Fejn sejra,
Għax dāhal il-bin,
Ferhana, hafifa,
Bl-ilbies abjad fin?"

U wiegbet li harget
Mill-Maqdes għażiż
Fil-Festa ta' qalbha,
Jum Kbir, wisq qaddis,
Itterraq hawn fostna
F't-Awwissu l-Hmistax
Qalb kant, daqq u ghana,
Čapčip ma jaqtax,

Biex tbierek lil Għawdex
U tharsu mill-hemm,
Issabbar il-morda,
Tixxotta kull demm;
Il-ġrieħi tinfaxxa
Tal-ghura, tal-ġlied;
Is-sliem tiżra' f'qalbna
Timliena tamiet!

U qaltli li berrhet
L-idejn miftuhin
Biex tghannaq is-sema,
Turina d-destin;
F'ghajnejha alna nilmhu
Il-ġmiel tal-holqien,
F'haddejha s-sbuhija
Li tisboq kull żmien.

Għax inti, Marija,
Sabiha f'kull hin,
Ma tafx bix-xjubija
Li tkidd il-bnedmin!
Hekk għamlek min halqek
U għażlek minn rajh,
Mar żejnek bil-kwiekeb
U ġibdek warajh.

Il-bahar tefagħlek
Fil-hbub blu f'ghajnejk,
U l-hmura tas-sema
Raxxaxlek f'haddejk.
Fassallek il-libsa
Li ma tiqdiem qatt.
Bqajt dejjem tal-moda,
Sahhart lil kulhadd!

Victoria, 07.07.09.

WERREJ

• EDITORJAL – Ferh u swied il-qalb.....	3
• ARCIPRIET ĠUZEPP ATTARD – Messaġġ.....	4
• JOSEPH BEZZINA – Il-Bennejja tas-sena 1710.....	5
• JOSEPH BEZZINA – Ghawdex Kristjan fit-tieni kwart tas-sena tmax.....	6
• JOSEPH BEZZINA • WINSTON L. ZAMMIT – 700 Tazza taż-Żejt ghat-Tokk.....	13
• WINSTON L. ZAMMIT – Il-Festa ta’ Santa Marija.....	16
• ARCIPRIET ĠUZEPP ATTARD – Pavaljun ghal fuq l-inkwatu titulari.....	18
• LIKE BEZZINA – 30,000 segwew ir-radju Katidral Online TV.....	19
• CARL SCERRI – Il-Velja ta’ Santa Marija.....	20
• MAXIMILLIAN GRECH – Xi tliet tkun saċerdot.....	21
• ĠIMGHA LITURĠIKA - Ewkaristika.....	23
• JOHN MEJLAK – Ordnat Djaknu.....	24
• CARL SCERRI – Il-Grupp tal-abbatini u tal-Vokazzjonijiet.....	25
• JOSEPH BEZZINA – Dun Franġisk Saliba.....	26
• CARL SCERRI – Nifirhu lil.....	27
• M. BONNICI • M. AZZOPARDI – Abbatini mill-Katidral għall-Vatikan.....	29
• PAUL CASSAR – Dawk li jdoqu l-Qniepen, Maltemp u Bnazzi.....	30
• MASSIMO BUTTGIEG – Djarju tal-Parroċċa tal-Katidral.....	31
• CARL SCERRI – Kronaka tal-Parroċċa.....	37
• ĠANNINU CREMONA – Għaddejja r-Regina.....	39
• REV. GEORGE MERCECA – Fejn int Sejra?.....	41

Maximal

Forklifts

Vast Variety
LPG, Diesel,
Electric

Range from
1.5 - 18 tons

*Your choice of machinery for all your heavy jobs
at very affordable prices*

Hand Palletizer

- Manual operated
- Range from 500kg to 1500kg lifting capacity
- Lifting height between 1.6mtrs to 2.5mtrs

STARTING
FROM
€500

Gozo Factory: Brick Factory, Gruwa Str, Xewkija - Gozo • tel: 2155 6722 / 9369
Malta Outlet: Triq in-Negożju, Mriehel Ind.Est., B'Kara - Malta • tel: 2144 2466

www.jcrltd.com

BACK TO SCHOOL

LARGEST RANGE
OF SATCHELS,
ACCESSORIES &
STATIONERY

Mro. G. Giardini Vella Str, Victoria, Gozo.
Tel: 2155 6431 Email: water@maltanet.net

OFFERTA €3